

КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ

За редакції професора В. А. Васильєвої

Івано-Франківськ
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
2016

УДК 347.7, 346.2
ББК 67.9 (4 Укр) 304.2
К 68

Рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України (протокол №7 від 22 червня 2016 року)

Авторський колектив:

Васильєва Валентина Антонівна – доктор юридичних наук, професор, директор Юридичного інституту ПНУ ім. В. Стефаніка – *підрозділ 1.2, 1.3, 1.4, 2.1 частини 2;*
Васильєва Вікторія Валентинівна – кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ ПрПП ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрНУ – *підрозділ 2.2-2.3, 2.7 частини 2;*
Зеліско Алла Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент Юридичного інституту ПНУ ім. В. Стефаніка – *підрозділ 1.1, 1.5-1.6, 2.5-2.6, частини 2;*
Калаур Іван Романович - доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права і процесу Юридичного факультету ТНЕУ – *у співавторстві – 3.3-3.4 частини 2;*
Ковалишин Олександр Романович – кандидат юридичних наук Юридичного інституту ПНУ ім. В. Стефаніка – *підрозділ 1.7, 2.4, 3.2 частини 2, у співавторстві – 3.3-3.4 частини 2;*
Саракун Ірина Богданівна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ ПрПП ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрНУ – *підрозділ 3.1 частини 2;*
Сіщук Ліліана Василівна – кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ ПрПП ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрНУ – *підрозділ 4.1-4.2 частини 2;*
Гербет Анджей - доктор габлітований, професор, завідувач кафедри комерційного права факультету права, канонічного права та адміністрації Люблінського католицького університету – *підрозділи 1.1-1.4, 2.5-2.7, 3.6, 4.1 частини;*
Зданіковський Павел - доктор права, доцент кафедри комерційного права факультету права, канонічного права та адміністрації Люблінського католицького університету – *1.5-1.7, 2.1-2.4, 3.5 частини 1;*
Халаса Міхал - магістр права, асистент кафедри комерційного права факультету права, канонічного права та адміністрації Люблінського католицького університету – *3.1-3.4, 4.5 частини 1;*
Кеджерскі Пьотр - магістр права, асистент кафедри комерційного права факультету права, канонічного права та адміністрації Люблінського католицького університету – *3.7, 3.8 частини 1;*
Філіпович Пшемислав - магістр права, асистент кафедри комерційного права факультету права, канонічного права та адміністрації Люблінського католицького університету – *4.2-4.4 частини 1*

Рецензенти:

Луць Володимир Васильович – академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, завідувач відділом НДІ ПрПП ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України;

Галянтич Микола Костянтинович – доктор юридичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи НДІ ПрПП ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України

К 68 Корпоративне право Польщі та України : монографія / Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Гербет Анджей [та ін.] ; за ред. проф. В. А. Васильєвої. – Івано-Франківськ, 2016. – 375 с.

ISBN 978-966-640-424-7

У колективній монографії висвітлюються найбільш значущі питання корпоративного права Польщі та України, а також інші питання, що є суміжними з провадженням підприємницької діяльності у формі господарських товариств (особливості інвестування, реєстрація підприємницької діяльності тощо).

Видання розраховане для юристів, керівників та учасників господарських товариств, керівників підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, інвесторів, викладачів, студентів, а також тих, кого цікавлять проблеми правового регулювання корпоративних відносин.

УДК 347.7, 346.2
ББК 67.9 (4 Укр) 304.2

© Колектив авторів, 2016

© НДІ ПрПП ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2016

Зміст

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	14
ПЕРЕДМОВА	15
PRZEDMOWA.....	17
ЧАСТИНА 1. КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО ПОЛЬЩІ	18
РОЗДІЛ I. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	20
1.1. ЕКОНОМІЧНІ ТА АКсіОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОНСТРУКЦІЇ ТОВАРИСТВА ЯК ФОРМИ ІНВЕСТИВАННЯ І ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	20
1.2. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ.....	22
1.3. ДЖЕРЕЛА ПРАВА ТОВАРИСТВ	24
1.4. РОЗВИТОК ТА МІСЦЕ ПРАВА ТОВАРИСТВ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ	28
1.5. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАПОЧАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	30
1.5.1. Свобода започаткування та ведення підприємницької діяльності ...	30
1.5.2. Поняття підприємницької діяльності.....	31
1.5.3. Формально-правові обов'язки, пов'язані із започаткуванням підприємницької діяльності	32
1.5.4. Обмеження щодо свободи підприємницької діяльності	33
1.6. СПЕЦІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ІНВЕСТИВАННЯ ТА ЗАПОЧАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНОЗЕМЦЯМИ	35
1.7. СИСТЕМА РЕЄСТРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА	36
1.7.1. Загальні положення.....	36
1.7.2. Центральний Реєстр та Інформація про Господарську Діяльність ..	37
1.7.3. Національний Судовий Реєстр	40
РОЗДІЛ II. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРАВА ТОВАРИСТВ.....	48
2.1. ПОНЯТТЯ ТОВАРИСТВА	48
2.2. ПРАВОВІ ФОРМИ ТОВАРИСТВ	48
2.3. ВИДИ ТОВАРИСТВ	49
2.3.1. Просте товариство та торговельні товариства	49
2.3.2. Товариства осіб та товариства капіталів	50
2.3.3. Приватні та публічні товариства	52
2.3.4. Одноособові товариства	52
2.4. ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ТА СТАТИСТИКА	52
2.5. ТОВАРИСТВА ТА ІНШІ ВИДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ КОРПОРАЦІЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ КОМПАНІЙ.....	54
2.6. ПРАВО ТОВАРИСТВ ТА ПРАВО РИНКУ КАПІТАЛІВ	58

2.7. КОЛІЗІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТОВАРИСТВ	60
РОЗДІЛ III. ВИДИ ТОВАРИСТВ	63
3.1. ПОВНЕ ТОВАРИСТВО (SPÓŁKA JAWNA)	63
3.1.1. <i>Поняття та правовий статус</i>	63
3.1.2. <i>Заснування товариства</i>	63
3.1.3. <i>Права та обов'язки учасників</i>	65
3.1.4. <i>Зміни особового складу</i>	66
3.1.5. <i>Структура та функціонування</i>	66
3.1.6. <i>Відповідальність за зобов'язаннями</i>	68
3.1.7. <i>Припинення та ліквідація</i>	69
3.2. ПАРТНЕРСЬКЕ ТОВАРИСТВО (SPÓŁKA PARTNERSKA)	71
3.2.1. <i>Поняття і правовий статус</i>	71
3.2.2. <i>Заснування товариства</i>	72
3.2.3. <i>Права та обов'язки учасників</i>	73
3.2.4. <i>Зміни особового складу товариства</i>	73
3.2.5. <i>Структура та функціонування</i>	74
3.2.6. <i>Відповідальність за зобов'язаннями</i>	74
3.2.7. <i>Припинення та ліквідація</i>	75
3.3. КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО (SPÓŁKA KOMANDYTOWA)	76
3.3.1. <i>Поняття та правовий статус</i>	76
3.3.2. <i>Заснування товариства</i>	76
3.3.3. <i>Права та обов'язки учасників</i>	77
3.3.4. <i>Зміни в особовому складі</i>	77
3.3.5. <i>Структура та функціонування</i>	78
3.3.6. <i>Відповідальність за зобов'язаннями</i>	79
3.3.7. <i>Припинення та ліквідація</i>	80
3.4. КОМАНДИТНО-АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО (SPÓŁKA KOMANDYTOWO-AKCYJNA)	81
3.4.1. <i>Поняття та правовий характер</i>	81
3.4.2. <i>Заснування товариства</i>	81
3.4.3. <i>Права та обов'язки учасників</i>	82
3.4.4. <i>Зміни у персональному складі товариства</i>	83
3.4.5. <i>Структура та функціонування товариства</i>	83
3.4.6. <i>Відповідальність за зобов'язаннями</i>	86
3.4.7. <i>Припинення та ліквідація товариства</i>	87
3.5. ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ (SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ)	88
3.5.1. <i>Поняття та правові ознаки</i>	88
3.5.2. <i>Створення товариства</i>	89
3.5.3. <i>Права та обов'язки учасників. Поняття та види часток</i>	91

3.5.4. Зміни в особовому складі товариства та розпорядження частками	96
3.5.5. Органи та функціонування товариства	97
3.5.6. Внесення змін до засновницького договору та зміна статутного капіталу.....	103
3.5.7. Припинення діяльності та ліквідація	105
3.6. АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО (SPÓŁKA AKCYJNA)	107
3.6.1. Поняття та правові ознаки	107
3.6.2. Заснування товариства	108
3.6.3. Права та обов'язки акціонерів.....	110
3.6.4. Зміни в особовому складі товариства та розпорядження акціями	113
3.6.5. Органи та функціонування товариства	116
3.6.6. Зміни статуту	124
3.6.7. Припинення та ліквідація	126
3.7. ЄВРОПЕЙСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ (EUROPEJSKIE ZGRUPOWANIE INTERESÓW GOSPODARCZYCH).....	128
3.7.1. Загальні положення: поняття, джерела правового регулювання ...	128
3.7.2. Заснування ЄОЕІ	130
3.7.3. Права та обов'язки учасників	131
3.7.4. Органи управління	133
3.7.5. Зміна місцезнаходження.....	134
3.7.6. Припинення та ліквідація	134
3.8. ЄВРОПЕЙСЬКЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО (SPÓŁKA EUROPEJSKA)	135
3.8.1. Загальні засади: поняття, джерела правового регулювання.....	135
3.8.2. Заснування Європейського товариства.....	136
3.8.3. Місцезнаходження.....	140
3.8.4. Органи управління	141
3.8.5. Припинення та ліквідація	143

РОЗДІЛ IV. ТРАНСФОРМАЦІЯ, РЕОРГАНІЗАЦІЯ ТА НЕСПРОМОЖНІСТЬ

(БАНКРУТСТВО) ТОРГОВЕЛЬНИХ ТОВАРИСТВ	145
4.1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	145
4.2. ЗЛИТТЯ І ПРИЄДНАННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ТОВАРИСТВ	146
4.2.1. Поняття, способи та допустимість злиття і приєднання.....	146
4.2.2. Наслідки злиття і приєднання	148
4.2.3. Процедура злиття і приєднання.....	149
4.2.4. Відповідальність у випадку злиття і приєднання	156
4.3. ПОДІЛ І ВИДІЛ ТОРГОВЕЛЬНИХ ТОВАРИСТВ	156
4.3.1. Поняття, способи та допустимість поділу і виділу.....	156
4.3.2. Наслідки поділу і виділу	158

4.3.3. Процедура поділу і виділу.....	160
4.3.4. Відповідальність у випадку поділу і виділу.....	164
4.4. ПЕРЕТВОРЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ТОВАРИСТВ	164
4.4.1. Поняття, способи та допустимість перетворення.....	164
4.4.2 Наслідки перетворення	165
4.4.3. Процедура перетворення.....	166
4.4.4. Відповідальність, пов'язана з перетворенням	171
4.5. НЕСПРОМОЖНІСТЬ ТА ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО НЕСПРОМОЖНІСТЬ	172
4.5.1. Загальні положення.....	172
4.5.2. Передумови визнання неспроможності (банкрутства) боржника та провадження у справі про визнання неспроможності (банкрутства) боржника	173
4.5.3. Наслідки визнання неспроможності боржника.....	174
4.5.4. Провадження після визнання боржника неспроможним (банкрутом)	175
4.5.5. Припинення провадження у справі про неспроможність	177
ЧАСТИНА 2. КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ.....	180
РОЗДІЛ І. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	182
1.1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНВЕСТУВАННЯ ТА ПРОВАДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	182
1.2. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ.....	186
1.3. ДЖЕРЕЛА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА	190
1.4. МІСЦЕ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ	198
1.5. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ІНВЕСТУВАННЯ ТА ЗАПОЧАТКУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	199
1.6. СПЕЦІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ІНВЕСТУВАННЯ ТА ЗАПОЧАТКУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНОЗЕМЦЯМИ	205
1.7. СИСТЕМА РЕЄСТРАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	210
РОЗДІЛ ІІ. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРАВА ТОВАРИСТВ.....	216
2.1. КОРПОРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН	216
2.2. Типи юридичних осіб за правом України.....	220
2.3. Види юридичних осіб корпоративного типу	225
2.4. ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ.....	226
2.4.1. Переваги та недоліки.....	226
2.4.2. Статистика	227
2.5. КОМПАНІЇ У ПОРІВНЯННІ З ІНШИМИ ТИПАМИ КОРПОРАЦІЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ	228
2.6. КОМПАНІЇ ТА РИНОК КАПІТАЛІВ	233

2.7. СТАТУС КОМПАНІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	238
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ТОВАРИСТВ.....	241
3.1. АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО	241
3.1.1. <i>Поняття та ознаки акціонерного товариства. Поняття акціонера</i>	241
3.1.2. <i>Порядок заснування акціонерного товариства. Капітал товариства</i>	244
3.1.3. <i>Органи управління АТ та їх посадові особи</i>	249
3.1.4. <i>Акції акціонерного товариства</i>	262
3.1.5. <i>Зміст корпоративних прав акціонерів</i>	263
3.1.6. <i>Відчуження акцій</i>	281
3.2. ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ	288
3.2.1. <i>Поняття ТОВ. Учасники</i>	288
3.2.2. <i>Порядок заснування. Установчі документи</i>	289
3.2.3. <i>Органи управління товариством</i>	293
3.2.4. <i>Зміст корпоративних прав та обов'язків учасників</i>	301
3.2.5. <i>Перехід корпоративних прав (частки)</i>	302
3.3. ПОВНЕ ТОВАРИСТВО	311
3.3.1. <i>Поняття ПТ. Учасники</i>	311
3.3.2. <i>Заснування товариства. Установчі документи</i>	312
3.3.3. <i>Управління повним товариством</i>	314
3.3.4. <i>Зміст корпоративних прав та обов'язків учасників</i>	317
3.3.5. <i>Перехід корпоративних прав (частки). Припинення</i>	317
3.4. КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО	321
3.4.1. <i>Поняття командитного товариства. Учасники</i>	321
3.4.2. <i>Заснування товариства. Установчі документи</i>	321
3.4.3. <i>Управління командитним товариством</i>	323
3.4.4. <i>Зміст права та обов'язків учасників</i>	324
3.4.5. <i>Перехід корпоративних прав (частки). Припинення</i>	324
4. РЕОРГАНІЗАЦІЯ ТА НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ	326
4.1. РЕОРГАНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ	326
4.1.1. <i>Злиття і приєднання господарських товариств</i>	330
4.1.2. <i>Поділ і виділ господарського товариства</i>	334
4.1.3. <i>Перетворення господарських товариств</i>	335
4.1.4. <i>Перехід корпоративних прав при реорганізації господарських товариств</i>	339
4.2. НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ТОВАРИСТВА ТА ПРОЦЕДУРА НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ	341

<i>4.2.1. Нормативно-правове регулювання відносин, пов'язаних з відновленням платоспроможності боржника або визнання його банкрутом</i>	341
<i>4.2.2. Учасники у справах про банкрутство</i>	344
<i>4.2.3. Заходи щодо запобігання банкрутству боржника та позасудові процедури</i>	346
<i>4.2.4. Проведення у справах про банкрутство</i>	350
<i>4.2.5. Судові процедури у справах про банкрутство (розпорядження майном боржника, санація, мирова угода, ліквідація)</i>	359
ПРЕДМЕТНИЙ ВКАЗІВНИК	375

4. РЕОРГАНІЗАЦІЯ ТА НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

4.1. Реорганізація господарських товариств

З переходом до засад ринкової економіки в Україні відбулися суттєві зміни в економічних відносинах власності та їх правовому регулюванні. Зокрема, важливу роль почала відігравати приватна власність на засоби виробництва, як форма власності, що є рівноправною поряд з державною власністю. Це зумовило створення юридичних осіб різних організаційно-правових форм, що обумовлюють об'єднання зусиль людей та їх капіталів для спільної участі у майнових відносинах. При цьому значна кількість юридичних осіб почала створюватися як шляхом заснування таких суб'єктів вперше, так і у порядку передання капіталів юридичними особами, що продовжують існувати чи припинили свою діяльність у порядку реорганізації. Адже, як зазначав М. І. Кулагін, реорганізація юридичних осіб є однією з правових форм, в якій відбувається процес централізації виробництва і капіталу в економіці держави⁴³⁴.

Нині основними нормативно-правовими актами в Україні, що визначають основні засади функціонування господарських товариств є ЦК України⁴³⁵, ГК України⁴³⁶, а також Закони України «Про господарські товариства»⁴³⁷, «Про акціонерні товариства»⁴³⁸, «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»⁴³⁹ і ряд інших законних та підзаконних нормативно-правових актів, що спрямовані на регламентацію їх створення, діяльності та припинення, в тому числі шляхом реорганізації.

Одним із нормативно-правових актів, що найбільш детально врегульовує порядок припинення господарських товариств, є Закон

⁴³⁴ Кулагин М. И. Избранные труды по акционерному и торговому праву / М. И. Кулагин. – М.: Статут, 1997. – С. 116.

⁴³⁵ Цивільний кодекс України від № 435-IV 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>

⁴³⁶ Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

⁴³⁷ Про господарські товариства: Закон України № 1576-XII від 19.09.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/page>

⁴³⁸ Про акціонерні товариства: Закон України № 514-VI від 17.09.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/514-17/page>

⁴³⁹ Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України № 755-IV від 15.05.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

України «Про акціонерні товариства», прийняття якого стало рушійним кроком для удосконалення законодавства у сфері корпоративного управління. Вищеназваний закон містить норми, дія яких спрямована на врегулювання корпоративних відносин в акціонерному товаристві, а саме закріплено ряд положень, що визначають порядок скликання і проведення загальних зборів товариства, що унеможлиблює їх фальсифікацію, більш ефективно врегульовано діяльність інших органів товариства, визначено умови і порядок обов'язкового викупу акцій акціонерним товариством на вимогу акціонерів, а також структуровано процес реорганізації і ліквідації товариства та ін.

Однак Закон України «Про акціонерні товариства» не вирішує всіх питань, що виникають при реорганізації товариств. Якщо говорити про інші види господарських товариств (товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство), то чинне законодавство, крім загальних положень про порядок припинення юридичних осіб, що містяться у ЦК України та Законі України «Про господарські товариства», не визначає особливостей реорганізації таких товариств. Це призводить до виникнення прогалин у правовому регулюванні таких відносин, що потребує подальшого удосконалення. Зокрема, поряд із акціонерними товариствами, не менш активно створюються та функціонують юридичні особи в організаційно-правовій формі товариств з обмеженою відповідальністю. Нині на розгляд Верховної Ради України внесено ряд законопроектів про товариства з обмеженою відповідальністю, що ставлять за мету врегулювати відносини, пов'язані з діяльністю і припиненням таких товариств.

Щодо повних і командитних товариств, то одним із важливих моментів, що потребує правового регулювання при проведенні реорганізації є вирішення питань: яку організаційно-правову форму обрати при реорганізації товариства; які особливості проведення процедури реорганізації у тій чи іншій правовій формі тощо? Адже у ч. 1 ст. 132 ЦК України зазначається, що учасник повного товариства має право протягом шести місяців з моменту, коли він став єдиним учасником товариства, перетворити таке товариство в інше господарське товариство. Щодо інших форм реорганізації, таких як злиття, приєднання, поділ, виділ, то законодавець залишає дане питання відкритим для самостійного врегулювання учасниками товариства.

Враховуючи вищенаведене, зупинимось на загальних положеннях про припинення юридичної особи, закріплених у чинному законодавстві. Відповідно до ч. 1 ст. 104 ЦК України зазначено, що юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. У разі реорганізації юридичних осіб майно, права та обов'язки переходять до правонаступників. Водночас у ст. 109 ЦК України виокремлено ще одну правову форму реорганізації юридичних осіб – це виділ, суть якого полягає у можливості переходу частини майна,

прав та обов'язків від юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб. Відмінність цієї правової форми реорганізації полягає в тому, що виділ юридичної особи не зумовлює припинення юридичної особи, з якої здійснено виділ частини майна, прав і зобов'язань, а створення однієї чи декількох нових юридичних осіб.

Таким чином, ЦК України передбачає п'ять правових форм реорганізації, а саме злиття, приєднання, поділ, виділ та перетворення. Злиття, приєднання, поділ і виділ зумовлюють участь у реорганізації як мінімум двох юридичних осіб. У перетворенні завжди бере участь тільки одна юридична особа, що під час реорганізації змінює організаційно-правову форму. При цьому у всіх формах реорганізації виникає універсальне правонаступництво, що полягає у переході прав і обов'язків від однієї юридичної особи до інших юридичних осіб – правонаступників, що пов'язано або з об'єднанням майнових комплексів декількох юридичних осіб – правопередників або з поділом одного майнового комплексу на декілька нових, або зміною організаційно-правової форми, що зумовлює зміну правового статусу суб'єкта права.

Реорганізація господарських товариств є складною процедурою, що проводиться в декілька етапів.

Перший етап припинення господарських товариств шляхом реорганізації полягає у прийнятті рішення про реорганізацію господарського товариства. Рішення про реорганізацію може прийматися у *добровільному або примусовому порядку*. Реорганізація вважається проведеною у *добровільному порядку*, якщо про її проведення прийнято рішення на загальних зборах товариства у порядку, визначеному законом. Проведення *примусової реорганізації* здійснюється за рішенням суду або відповідних органів влади⁴⁴⁰. Оскільки процедура реорганізації, за загальним правилом, здійснюється у добровільному порядку, то увагу слід акцентувати саме на особливостях реалізації корпоративних прав учасниками (акціонерами) при прийнятті рішення про реорганізацію і безпосередньо на процедурі реорганізації господарського товариства.

Відповідно до ст. 105 ЦК України, про прийняття рішення про реорганізацію господарського товариства впродовж *трьох робочих днів* з дати прийняття такого рішення надсилається письмове повідомлення органу, що здійснює державну реєстрацію, який зобов'язаний внести

⁴⁴⁰ Для прикладу, у разі порушення законодавства про захист економічної конкуренції органи Антимонопольного комітету України можуть прийняти рішення про примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку. При цьому рішення органів Антимонопольного комітету України про примусовий поділ не може бути скасоване чи змінене і підлягає виконанню у встановлений строк, який не може бути меншим шести місяців. Водночас у ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції» № 2210-III від 11.01.2001 зазначено, що реорганізація суб'єкта господарювання, що підлягає примусовому поділу, здійснюється на його розсуд за умови усунення монопольного (домінуючого) становища цього суб'єкта господарювання на ринку.

відповідний запис до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – Єдиний державний реєстр). Повідомлення про внесення запису до Єдиного державного реєстру щодо прийняття рішення про реорганізацію оприлюднюється на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців⁴⁴¹. Також учасники товариства, суд або орган, що прийняв рішення про реорганізацію, створюють комісію з реорганізації і призначають голову комісії, до яких переходять повноваження щодо управління справами товариства. Виконання функцій комісії з реорганізації може бути покладено на орган управління товариства.

Наступним етапом у проведенні реорганізації є виявлення кредиторів господарського товариства, що перебуває у процесі реорганізації. Учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про реорганізацію, встановлюють порядок і строк заявлення кредиторами своїх вимог до товариства, що реорганізується. При цьому строк заявлення вимог кредиторами до товариства, що реорганізується, не може становити *менше двох і більше шести місяців* з дня оприлюднення повідомлення про рішення щодо реорганізації господарського товариства. Щодо акціонерних товариств, що прийняли рішення про реорганізацію, Закон України «Про акціонерні товариства» містить визначені строки заявлення вимог кредиторами. Зокрема, у ч. 2 ст. 82 даного Закону зазначено, що кредитор може звернутися з письмовою вимогою до акціонерного товариства, діяльність якого припиняється внаслідок злиття, приєднання, поділу, перетворення або з якого здійснюється виділ, протягом *двадцяти днів* після надіслання йому повідомлення про припинення товариства.

У разі, якщо кредитор не звернувся до господарського товариства з письмовою вимогою у визначений строк, вважається, що він не вимагає від товариства вчинення додаткових дій щодо зобов'язань перед ним. Однак, якщо кредитор звернувся з вимогою до господарського товариства, то задоволенню підлягають ті вимоги кредиторів, що не забезпечені договорами застави чи поруки або строк виконання яких настав. Такі кредитори мають право вимагати забезпечення зобов'язань шляхом укладення договорів застави чи поруки, припинення або дострокового виконання зобов'язань перед кредитором та відшкодування збитків, якщо інше не передбачено правочином між товариством та кредитором. Кожна заявлена вимога розглядається окремо, після чого приймається відповідне рішення, яке надсилається кредитору *не пізніше тридцяти днів* з дня отримання господарським товариством, що реорганізується, відповідної вимоги кредитора.

Завершальний етап проведення реорганізації полягає у складенні, підписанні і затвердженні передавального акта (у разі злиття, приєднання

⁴⁴¹ Державна реєстраційна служба України.

або перетворення) або розподільного балансу (у разі поділу, виділу), що мають містити положення про правонаступництво щодо всіх зобов'язань товариства, що реорганізується, стосовно всіх його кредиторів та боржників, включаючи зобов'язання, що оспоруються сторонами. Передавальний акт / розподільний баланс складається комісією з реорганізації, підписується головою комісії і передається на затвердження учасникам господарського товариства або до органу, що прийняв рішення про реорганізацію. Затвержені примірники передавального акту і розподільного балансу передаються в орган, що здійснює державну реєстрацію господарського товариства, що припиняється, а також в орган, що здійснює державну реєстрацію господарського товариства – правонаступника, за місцем їх державної реєстрації. За результатами виконання всіх необхідних дій і затвердження всіх необхідних документів здійснюється державна реєстрація новоствореного господарського товариства (товариств) або вносяться відповідні зміни до установчих документів правонаступника у разі приєднання та виключення з Єдиного державного реєстру товариства – правопопередника.

Проведення реорганізації у формі злиття, приєднання, поділу, виділу та перетворення мають свої особливості, які розглянемо детальніше у наступних підрозділах.

4.1.1. Злиття і приєднання господарських товариств

Злиття і приєднання господарських товариств є тими правовими формами реорганізації, результатом яких є створення юридичної особи, яка отримує доступ на нові ринки з метою отримання значного прибутку. Адже злиття і приєднання можна виправдати лише, якщо досягнуто таких результатів, як збільшення доходів, зменшення витрат на одиницю виробленої продукції (або наданої послуги), підвищення ефективності капіталовкладень тощо.

У разі *злиття* господарських товариств усі майнові права та обов'язки кожного з них переходять до господарського товариства, що виникло у результаті злиття. У злитті можуть брати участь два і більше товариства, у результаті якого виникає одне новостворене господарське товариство. При *приєднанні* одного господарського товариства до іншого, до останнього переходять усі майнові права та обов'язки господарського товариства, що приєднується. У разі проведення реорганізації у формі приєднання до господарського товариства можуть приєднатися не одне, а два і більше господарських товариств. При цьому в чинному законодавстві не міститься обмежень щодо вибору організаційно-правової форми господарських товариств, що беруть участь у злитті (приєднанні). Виняток із загального правила має місце у разі злиття (приєднання) акціонерних товариств. Відповідно до ст. ст. 83, 84 Закону України «Про акціонерні товариства», акціонерне товариство може брати участь у злитті лише з іншим акціонерним товариством. У разі приєднання акціонерне товариство

(кілька товариств) передають згідно з передавальним актом все майно, права та обов'язки іншому акціонерному товариству – правонаступнику.

Особливістю злиття і приєднання господарських товариств є те, що законом може бути передбачено одержання згоди відповідних державних органів на злиття або приєднання. Зокрема, з метою запобігання монополізації товарних ринків, зловживання монополієм (домінуючим) становищем, обмеження конкуренції органи Антимонопольного комітету України здійснюють державний контроль за концентрацією суб'єктів господарювання, в тому числі за злиттям (приєднанням) суб'єктів господарювання. Відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про захист економічної конкуренції»⁴⁴², концентрація може бути здійснена лише за умови попереднього отримання дозволу Антимонопольного комітету України чи адміністративної колегії Антимонопольного комітету України, якщо:

1) сукупна вартість активів або сукупний обсяг реалізації товарів учасників концентрації, з урахуванням відносин контролю, за останній фінансовий рік, у тому числі за кордоном, перевищує суму, еквівалентну 12 мільйонам євро, визначену за офіційним валютним курсом, встановленим Національним банком України, що діяв в останній день фінансового року, і при цьому:

- вартість (сукупна вартість) активів або обсяг (сукупний обсяг) реалізації товарів, у тому числі за кордоном, не менш як у двох учасників концентрації, з урахуванням відносин контролю, перевищує суму, еквівалентну 1 мільйону євро, визначену за курсом Національного банку України, що діяв в останній день фінансового року у кожного, та

- вартість (сукупна вартість) активів або обсяг (сукупний обсяг) реалізації товарів в Україні хоча б одного учасника концентрації, з урахуванням відносин контролю, перевищує суму, еквівалентну 1 мільйону євро, визначену за курсом Національного банку України, що діяв в останній день фінансового року;

2) незалежно від сукупної вартості активів або сукупного обсягу реалізації товарів учасників концентрації, коли частка на певному ринку товару будь-якого учасника концентрації або сукупна частка учасників концентрації, з урахуванням відносин контролю, перевищує 35 відсотків, та концентрація відбувається на цьому чи суміжному з ним ринку товару.

В залежності від організаційно-правової форми господарського товариства злиття (приєднання) здійснюється за рішенням учасників товариства або органу, уповноваженого на це установчими документами. Відповідно до ст. 121 і ст. 136 ЦК України, у повних і командитних товариствах рішення про реорганізацію приймається за спільною згодою всіх учасників. Відповідно до ст. 59 Закону України «Про господарські товариства» та п. 23 ч. 1 ст. 33 Закону України «Про акціонерні

⁴⁴² Про захист економічної конкуренції: Закон України № 2210-III від 11.01.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>

товариства», в товариствах з обмеженою відповідальністю, товариствах з додатковою відповідальністю, акціонерних товариствах робота над прийняттям рішення про реорганізацію здійснюється на загальних зборах товариства шляхом голосування учасників (акціонерів). При цьому загальні збори вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники / акціонери (представники учасників/акціонерів), що володіють у сукупності більш як 50 відсотками голосів (голосуючих акцій). Що ж до прийняття рішень про реорганізацію, в тому числі шляхом злиття (приєднання), то в товариствах з обмеженою відповідальністю вони приймаються простою більшістю голосів (ч. 3 ст. 59 Закону України «Про господарські товариства»), у той час як для прийняття такого рішення в акціонерних товариствах необхідно більше як $\frac{3}{4}$ голосів акціонерів від загальної їх кількості (ч. 5 ст. 42 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Разом з тим, у Законі України «Про акціонерні товариства» визначено права учасників, які беруть участь у загальних зборах з метою прийняття рішення про реорганізацію. Основними матеріалами, з якими має право ознайомитися учасник (акціонер) під час підготовки до загальних зборів, на яких вирішується питання про проведення реорганізації, є: 1) проект договору про злиття (приєднання); 2) пояснення до умов договору про злиття (приєднання); 3) висновок незалежного експерта щодо умов злиття (приєднання); 4) річна фінансова звітність інших товариств, що беруть участь у злитті (приєднанні), за три останні роки (ч. 4, 5 ст. 81). Наведений перелік необхідної інформації, якою повинен володіти учасник (акціонер) товариства узгоджується із вимогами, що передбачені у Третій (ст. 11) і Шостій (ст. 8, ст. 9) директивах ЄС, що спрямовані на забезпечення належного проведення процесу реорганізації шляхом злиття та приєднання.

Злиття і приєднання господарських товариств є схожими за своєю суттю формами реорганізації. Процедура злиття і приєднання господарських товариств найбільш детально законодавчо визначена щодо акціонерних товариств і складається з декількох етапів.

Етапи проведення злиття і приєднання акціонерних товариств:

1) Ініціювання злиття (приєднання) і проведення загальних зборів акціонерного товариства, на яких приймається рішення про злиття (приєднання), про створення комісії з реорганізації товариства, а також про обрання персонального складу комісії.

2) Виявлення і задоволення вимог кредиторів, заявлених до кожного акціонерного товариства, що бере участь у злитті (приєднанні), та реалізація акціонерами кожного акціонерного товариства, що бере участь у злитті (приєднанні), права вимоги обов'язкового викупу належних їм акцій товариства. Таке право мають акціонери – власники простих акцій, які брали участь у проведенні загальних зборів та голосували проти прийняття рішення про реорганізацію. При цьому ціна викупу акцій не може бути меншою, ніж їх ринкова вартість та розраховується станом на день, що

передують дню опублікування в установленому порядку повідомлення про скликання загальних зборів, на яких було прийнято рішення про реорганізацію. У разі отримання письмової відмови в реалізації права вимагати здійснення обов'язкового викупу товариством належних акціонеру голосуючих акцій або у разі неотримання відповіді на свою вимогу протягом 30 днів від дати її направлення на адресу товариства, акціонер має право оскаржити рішення загальних зборів.

Наведені положення ст. ст. 68, 69 Закону України «Про акціонерні товариства» спрямовані на захист прав акціонера, який, не маючи наміру продовжувати свою діяльність у процесі реорганізації і ставати учасником товариства – правонаступника, може продати свої акції на вигідних умовах або оскаржити рішення загальних зборів, не допускаючи при цьому зловживань з боку товариства щодо скуповування акцій по занижених цінах, що ставило б акціонера у край не вигідне становище.

3) Збирання і узгодження всіх документів, необхідних для проведення злиття (приєднання). Відповідно до ст. 81 Закону України «Про акціонерні товариства», наглядова рада кожного акціонерного товариства, що бере участь у злитті (приєднанні), розробляє умови договору про злиття (приєднання), який повинен містити: 1) повне найменування та реквізити кожного товариства, що бере участь у злитті (приєднанні); 2) порядок і коефіцієнти конвертації акцій та інших цінних паперів, а також суми можливих грошових виплат акціонерам; 3) відомості про права, що надаватимуться підприємницьким товариством- правонаступником власникам інших, крім акцій, цінних паперів товариства, діяльність якого припиняється внаслідок злиття (приєднання); 4) інформацію щодо запропонованих осіб, які стануть посадовими особами товариства у підприємницькому товаристві - правонаступнику після завершення злиття (приєднання); 5) порядок голосування на спільних загальних зборах акціонерів товариств, що беруть участь у злитті або приєднанні.

4) Прийняття наглядовою радою кожного акціонерного товариства, що бере участь у злитті (приєднанні), рішення про затвердження проекту договору про злиття (приєднання) товариств і пояснень до умов договору про злиття, про схвалення передавального акта, підготовленого комісією з реорганізації, а також отримання висновку незалежного експерта щодо умов злиття (приєднання) акціонерних товариств. Крім того, наглядова рада приймає рішення про затвердження проекту статуту акціонерного товариства, створюваного шляхом злиття, або проекту змін до статуту товариства, до якого здійснюється приєднання.

5) Скликання загальних зборів кожного товариства, що бере участь у злитті (приєднанні), і прийняття рішення про затвердження передавального акта, про затвердження договору про злиття (приєднання) акціонерних товариств, про затвердження статуту акціонерного товариства у разі злиття (про внесення змін до статуту товариства, до якого здійснюється приєднання), а також про обрання уповноважених осіб

акціонерного товариства на здійснення подальших дій щодо припинення акціонерного товариства шляхом злиття. У разі приєднання, якщо акціонерному товариству, до якого здійснюється приєднання, належать більш як 90 відсотків простих акцій товариства, що приєднується, рішення про приєднання, затвердження передавального акта та умов договору про приєднання може прийматися наглядовою радою акціонерного товариства, до якого здійснюється приєднання.

б) Здійснення реєстраційних процедур, а саме: здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, що створюються шляхом злиття, або до яких здійснюється приєднання та внесення до Єдиного державного реєстру запису про припинення акціонерного товариства та про реєстрацію товариства - правонаступника (товариств - правонаступників).

Таким чином, злиття товариств вважається завершеним з моменту внесення запису до Єдиного державного реєстру про створення нового акціонерного товариства. Приєднання акціонерного товариства до іншого акціонерного товариства вважається завершеним з дати внесення запису до Єдиного державного реєстру про припинення акціонерного товариства, що приєднується.

4.1.2. Поділ і виділ господарського товариства

Поділ і виділ – це форми реорганізації, що зумовлюють створення замість одного великого товариства декількох дрібних. При *поділі* створюється два або більше нових господарських товариств, а господарське товариство, що реорганізується, припиняє своє існування. *Виділ* характеризується тим, що господарське товариство продовжує функціонувати, але окремі його структурні підрозділи відокремлюються і на їх базі створюється одне або декілька нових господарських товариств.

Поділом акціонерного товариства визнається припинення акціонерного товариства з передачею всього його майна, прав та обов'язків двом чи більше новим акціонерним товариствам – правонаступникам згідно з розподільним балансом (ст. 85 Закону України «Про акціонерні товариства»). *Виділом акціонерного товариства* визнається створення одного чи кількох акціонерних товариств із передачею йому (їм) згідно з розподільним балансом частини майна, прав та обов'язків акціонерного товариства, з якого здійснюється виділ, без припинення такого акціонерного товариства (ст. 86 Закону України «Про акціонерні товариства»). Акціонерне товариство може здійснювати поділ і виділ лише у організаційно-правовій формі акціонерного товариства.

Процедура поділу (виділу) акціонерних товариств здійснюється аналогічно порядку, визначеному у разі проведення злиття (приєднання) акціонерних товариств з урахуванням особливостей поділу (виділу), як правових форм реорганізації. Зокрема, наглядова рада акціонерного товариства, що здійснює поділ (виділ) виносить на затвердження загальних зборів акціонерів питання про поділ (виділ), порядок і умови поділу

(виділу), створення товариств – правонаступників (нового товариства – правонаступника), порядок конвертації акцій, затвердження розподільного балансу. Загальні збори акціонерного товариства, що здійснює поділ (виділ), затверджують рішення з винесених на розгляд питань і ухвалюють рішення про затвердження статуту і утворення органів товариства – правонаступника.

Слід зазначити, що при здійсненні реорганізації у формі поділу (виділу) утворюється декілька нових господарських товариств – правонаступників, до яких права і обов'язки правопередника переходять у певних частинах згідно з розподільним балансом, складеним комісією з реорганізації. Враховуючи той факт, що у порядку правонаступництва до новостворених господарських товариств переходить не тільки майно і права господарського товариства, але й зобов'язання, то виникають питання, пов'язані з визначенням відповідальності новостворених господарських товариств за зобов'язаннями правопередника.

Згідно зі ст. 107 ЦК України, юридична особа – правонаступник несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, що припинилася внаслідок поділу, які згідно з розподільним балансом перейшли до іншої юридичної особи – правонаступника. Якщо юридичних осіб – правонаступників, що утворилися внаслідок поділу, більше двох, таку субсидіарну відповідальність вони несуть солідарно. У разі неможливості визначення правонаступника щодо конкретних обов'язків юридичної особи, що припинилася, то юридичні особи – правонаступники несуть солідарну відповідальність перед її кредиторами.

У разі виділу новостворена юридична особа несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, з якої був здійснений виділ, які згідно з розподільним балансом не перейшли до неї. Юридична особа, з якої здійснено виділ, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, створеної шляхом виділу. Якщо юридичних осіб, що утворилися внаслідок виділу, дві або більше, субсидіарну відповідальність вони несуть спільно з юридичною особою, з якої був здійснений виділ, солідарно (ст. 109 ЦК України). У разі неможливості точно встановити обов'язки особи за окремим зобов'язанням, що існувало у юридичної особи до виділу, то юридична особа – правопередник і юридична особа – правонаступник несуть солідарну відповідальність перед кредитором за таким зобов'язанням.

4.1.3. Перетворення господарських товариств

Перетворення, як правова форма реорганізації, полягає у зміні організаційно-правової форми господарського товариства. Особливістю перетворення є те, що суб'єктом реорганізації завжди виступає одне товариство.

Відповідно до ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства», *перетворенням акціонерного товариства* є зміна організаційно-правової форми акціонерного товариства з його припиненням та передачею всього

майна, прав і обов'язків підприємницькому товариству – правонаступнику згідно з передавальним актом. У разі перетворення загальні збори акціонерів товариства, що перетворюється, ухвалюють рішення про перетворення товариства, про порядок і умови здійснення перетворення, про порядок обміну акцій товариства на частки (паї) підприємницького товариства – правонаступника. При цьому розподіл часток (паїв) підприємницького товариства – правонаступника відбувається із збереженням співвідношення кількості акцій, що були власністю акціонерів у статутному капіталі акціонерного товариства, що перетворилося.

Також в законодавстві визначено обмеження щодо вибору організаційно-правової форми при проведенні реорганізації у формі перетворення. Акціонерне товариство може перетворитися лише на інше господарське товариство або виробничий кооператив (ч. 1 ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства»). Водночас товариство з обмеженою відповідальністю може перетворюватися тільки в акціонерне товариство чи у виробничий кооператив (ч. 2 ст. 150 ЦК України). З наведеного випливає, що товариство з обмеженою відповідальністю не може перетворюватися на такі види господарських товариств, як повні і командитні товариства.

Щодо повного товариства, у ст. 132 ЦК України зазначається, що повне товариство, в якому залишається один учасник, ліквідується або учасник має право протягом *шести місяців* з моменту, коли він став єдиним учасником товариства, перетворити таке товариство в інше господарське товариство. Норма закону розкриває особливості перетворення повного товариства з одним учасником, але не визначає переліку організаційно-правових форм, в які може перетворитися повне товариство у складі всіх учасників такого товариства у звичайному режимі функціонування.

Така ж ситуація має місце при перетворенні командитних товариств. Згідно зі ст. 139 ЦК України, повні учасники командитного товариства мають право у разі вибуття всіх вкладників перетворити командитне товариство у повне товариство. Водночас законодавством не визначено вибір організаційно-правової форми при перетворенні командитного товариства за звичайних умов діяльності товариства.

З наведеного можна зробити висновок, що повні і командитні товариства можуть змінювати організаційно-правову форму шляхом перетворення як в інші підприємницькі товариства, так і непідприємницькі товариства, якщо інше не передбачено чинним законодавством про окремі види непідприємницьких юридичних осіб.

У наукових працях з приводу розуміння сутності перетворення юридичної особи, як форми реорганізації, існують різні підходи. Одні вчені теоретично обґрунтовують позицію, згідно з якою перетворення відрізняється від реорганізації за двома ознаками: 1) суб'єктний склад залишається незмінним; 2) відсутнє правонаступництво. При перетворенні

не відбувається заміни однієї юридичної особи іншою, а видозмінюється лише організаційно-правова форма⁴⁴³. При цьому не відбувається й зміни обсягу майна і зобов'язань юридичної особи, що й відрізняє перетворення від інших правових форм реорганізації⁴⁴⁴.

Інші вчені розглядають перетворення як одну з правових форм реорганізації, що зумовлює не тільки зміну організаційно-правової форми, але й виникнення правонаступництва, а саме зміну майнового становища юридичної особи – правонаступника. Обґрунтування наведеної позиції обумовлено тим, що навряд чи можна вважати одним і тим самим суб'єктом товариство з обмеженою відповідальністю і товариство з додатковою відповідальністю. Відповідно до ст. 90 ЦК України, юридична особа повинна мати своє найменування, що містить інформацію про її організаційно-правову форму. Тому стверджувати, що юридична особа, що прийняла рішення про перетворення, і її правонаступник є однією і тією ж юридичною особою є помилкою⁴⁴⁵.

Для того, щоб погодитися з тією чи іншою позицією стосовно того, як відрізняється перетворення від інших форм реорганізації та чи виникає правонаступництво при здійсненні перетворення господарського товариства з однієї організаційно-правової форми в іншу, необхідно виділити деякі особливості перетворення, що притаманні йому як формі реорганізації. Для прикладу, акціонерні товариства, як вже зазначалося, можуть перетворюватися на товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ), товариства з додатковою відповідальністю (ТДВ), повні і командитні товариства (ПТ, КТ), а також виробничі кооперативи.

Отже, при здійсненні перетворення, в першу чергу, вирішується питання, яку організаційно-правову форму обрати? На практиці найчастіше акціонерні товариства перетворюються на ТОВ. Це зумовлено, зокрема, тим, що ТОВ так само, як і АТ, самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, а учасники ТОВ, як і акціонери, несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства в межах вартості своїх вкладів. Інша ситуація має місце, коли говорити про перетворення акціонерного товариства на повне або командитне товариство. Тут слід звернути увагу на наступне:

1) перетворення АТ на ПТ чи КТ тягне за собою зміну обсягу та характеру відповідальності всіх (у ПТ) чи частини (у КТ) учасників. У таких товариствах учасники ПТ і повні учасники КТ несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім майном, що їм належить (ч. 1 ст. 119 і ч. 1 ст. 133 ЦК України);

⁴⁴³ Коровайко А. В. Реорганизация хозяйственных обществ. Теория, законодательство, практика: Учебное пособие. / А. В. Коровайко. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА . М), 2001. – С. 84.

⁴⁴⁴ Емельянец В. П. Универсальное правопреемство в гражданском праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 . – М.: РГБ, 2005. – С. 133.

⁴⁴⁵ Черевко П. П. Створення юридичних осіб приватного права: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00. 03 / П. П. Черевко. – Київ, 2008. – С. 154.

2) при перетворенні АТ в КТ має бути визначено, які акціонери внаслідок такого перетворення набувають статусу повного учасника, а які статусу вкладника. Така особливість має важливе значення, оскільки повні учасники КТ мають право на ведення справ товариства і несуть повну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном. Щодо вкладників, то відповідно до ч. 1 ст. 133 ЦК України вкладники несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства;

3) при перетворенні учасниками ПТ і повними учасниками КТ можуть бути лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємництва (ч. 7 ст. 80 ГК України).

Таким чином, при реорганізації АТ шляхом перетворення у ПТ чи КТ слід враховувати вищенаведені особливості, оскільки для таких товариств (ПТ і КТ) важливе значення відіграє не тільки внесення майнових вкладів, але й особиста участь в управлінні справами товариства, тобто така участь носить особистий довірчий характер. Перетворення тягне за собою не тільки зміну правового статусу господарського товариства, а й зміну обсягу прав і обов'язків учасників товариства, що впливає на характер відносин учасників між собою, а також може стосуватися прав та інтересів третіх осіб⁴⁴⁶.

Так, зміна організаційно-правової форми господарського товариства спричиняє значні правові наслідки як для третіх осіб (наприклад, у разі перетворення повного товариства у товариство з обмеженою відповідальністю), так і для засновників (учасників) товариства (оскільки в разі перетворення може, по-перше, змінюватися обсяг їх відповідальності перед третіми особами, по-друге, може змінюватися їх кількісний склад)⁴⁴⁷. Тому при перетворенні, в першу чергу, змінюється саме внутрішній устрій товариства: статутний капітал, його розмір, форма участі, часто склад учасників, що й відрізняє одне господарське товариство від іншого.

О. Р. Кібенко з цього приводу відзначає, що корпоративне право зарубіжних країн досить детально регулює різні види реорганізації – особливо щодо АТ (тому процес реорганізації даного товариства пов'язаний зі складною процедурою обміну або анулювання акцій). За загальним правилом, господарське товариство, що перетворюється, і знову створена юридична особа повинні бути близькі за організаційно-правовою формою: наприклад, вони обов'язково повинні відноситися до категорії комерційних юридичних осіб, юридичних осіб з колективною формою власності та ін. У інших випадках реорганізація може бути скрутною або

⁴⁴⁶ Коровайко А. В. Реорганизация хозяйственных обществ. Теория, законодательство, практика: Учебное пособие. / А. В. Коровайко. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА . М), 2001. – С. 84.

⁴⁴⁷ Юркевич Ю. Проблеми правового регулювання перетворення юридичних осіб / Ю. Юркевич // Вісник Львівського університету. Вип. 48. – Львів, 2009. – С. 166.

неможливою з об'єктивних причин або в силу відсутності необхідних правових процедур⁴⁴⁸.

У результаті можна зробити наступні висновки: при реорганізації шляхом перетворення відбувається припинення одного господарського товариства; внаслідок перетворення виникає нове господарське товариство – правонаступник іншої організаційно-правової форми; правонаступництво нового господарського товариства по відношенню до реорганізованого товариства оформлюється окремим документом – передавальним актом, що прямо передбачено чинним законодавством.

4.1.4. Перехід корпоративних прав при реорганізації господарських товариств

Корпоративне правонаступництво є критерієм, що відмежовує реорганізацію від інших способів правонаступництва⁴⁴⁹. Так, при набутті контрольного пакету акцій акціонерного товариства особою, яка виявила намір їх придбати, до неї переходять корпоративні права в межах діючого товариства. У разі прийняття рішення товариством про відчуження певного майна (майнового комплексу) правонаступництво відбувається тільки щодо прав та обов'язків на таке майно (для прикладу, вчинення значного правочину або правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість тощо).

При реорганізації ж виникає правонаступництво як щодо майна, прав та обов'язків, що переходять від господарського товариства – правопередника до товариства – правонаступника за розподільним балансом (передавальним актом), так і щодо корпоративних прав учасників, які їх набувають внаслідок конвертації акцій (обміну часток (паїв)) у статутному капіталі товариства.

Реорганізація є складною процедурою, що починає свій відлік з моменту прийняття рішення про реорганізацію на загальних зборах товариства і закінчується внесенням до реєстру відомостей про господарське товариство – правонаступника. При цьому всі зміни у складі учасників (засновників, членів, акціонерів тощо) повинні бути здійснені до реорганізації в рамках існуючої організаційно-правової форми з дотриманням встановлених для неї правил. Будь-яка реорганізаційна процедура повинна починатися і закінчуватися в однаковому чисельному складі членів реорганізованих комерційних організацій⁴⁵⁰.

⁴⁴⁸ Кибенко Е.Р. Корпоративное право: Учебное пособие. / Е. Р. Кибенко. – Харьков: Эспада, 1999. – С. 197.

⁴⁴⁹ Юдин Д. С. Правопреемство в корпоративных правоотношениях при реорганизации акционерного общества / Д. С. Юдин // Российское правосудие. – 2009. – № 9 (41). – С. 39.

⁴⁵⁰ Степанов Д. И. Формы реорганизации коммерческих организаций: вопросы законодательной реформы / Д. И. Степанов // Хозяйство и право [Электронный ресурс]. – М. – № 2001. – №№ 3, 4. – Режим доступа: <http://www.lin.ru/document.htm?id=1249703346338427698>

У зв'язку з цим постає питання про порядок переходу корпоративних прав учасників господарського товариства у процесі реорганізації, що зумовлює необхідність звернути увагу на *конвертацію акцій* товариства, що реорганізовується, на акції товариства – правонаступника, та на *обмін часток (акцій, паїв)* учасників товариства – правопередника на частки (акції, паї) товариства – правонаступника. Відповідно до п. 14 ч. 3 Положення про провадження депозитарної діяльності, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 735 від 23.04.2013 року конвертацією вважається обмін емітентом цінних паперів одного випуску на цінні папери іншого випуску згідно з умовами їх випуску.

Зокрема, у ст. 80 Закону України «Про акціонерні товариства» зазначено, що на зборах учасників підприємницького товариства – правонаступника кожний учасник отримує кількість голосів, що надаватимуться йому акціями (частками, паями) підприємницького товариства – правонаступника, власником яких він може стати внаслідок злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення акціонерного товариства. При цьому акції товариства, що припиняється внаслідок злиття, приєднання, поділу, виділу, перетворення конвертуються в акції (частки, паї) товариства – правонаступника.

Слід зазначити, що в акціонерних товариствах умови про коефіцієнти і порядок конвертації акцій визначаються у договорі про злиття (приєднання) або плані поділу (виділу), що затверджуються на засіданні загальних зборів товариств, що беруть участь у реорганізації. При цьому всі істотні умови договору про злиття (приєднання), в тому числі умови про конвертацію акцій, затверджені загальними зборами кожного із зазначених товариств, повинні бути ідентичними.

В той же час порядок проведення конвертації акцій регулюється *Порядком здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання, затвердженим рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 520 від 09. 04. 2013 року* (далі – Порядок). Згідно положень Порядку, реєстрація випуску акцій, реєстрація звіту про результати розміщення (обміну) акцій, зупинення обігу акцій, відновлення обігу акцій, скасування реєстрації випуску акцій здійснюється центральним апаратом Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку або її територіальними органами.

Загальними засадами здійснення конвертації акцій, відповідно до даного Порядку, є:

- 1) акціонерне товариство, що прийняло рішення про злиття, приєднання, поділ, виділ чи перетворення, зобов'язане здійснити викуп простих акцій у акціонерів, які вимагають цього, у порядку, визначеному Законом про АТ;

2) статутний (складений, пайовий) капітал акціонерного (підприємницького) товариства на дату прийняття рішення про злиття, приєднання, поділ, виділ чи перетворення має бути повністю сплачений та розподілений між його акціонерами (учасниками, членами);

3) акції, розміщені акціонерним товариством, що припиняється шляхом злиття, приєднання, поділу або акціонерним товариством, з якого здійснюється виділ, конвертуються в акції акціонерного(их) товариства (товариств) – правонаступника(ів). У разі перетворення акції акціонерного товариства конвертуються в частки (паї) товариства – правонаступника;

4) прості акції можуть бути конвертовані у прості акції та не підлягають конвертації у привілейовані акції, а привілейовані акції можуть бути конвертовані у привілейовані акції цього або іншого класу або прості акції;

5) частки (паї) підприємницького товариства, що припиняється шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення або з якого здійснюється виділ акціонерного товариства, конвертуються в прості акції акціонерного(их) товариства (товариств) – правонаступника (ів).

Отже, акція є емісійним цінним папером. Оскільки передача прав, засвідчених акцією, у порядку правонаступництва можлива тільки шляхом перенесення таких прав із зареєстрованих акцій товариства, що реорганізується, на зареєстровані акції його правонаступника(-ів), то в якості основного способу забезпечення даного права використовується процедура конвертації⁴⁵¹. Також самостійним способом розміщення акцій є обмін, що за своєю природою є схожим до конвертації акцій, але відрізняється тим, що в даному випадку беруть участь товариства інших організаційно-правових форм і відбувається обмін частки (паю) на акції чи навпаки.

4.2. Неплатоспроможність товариства та процедура неплатоспроможності

4.2.1. Нормативно-правове регулювання відносин, пов'язаних з відновленням платоспроможності боржника або визнання його банкрутом

В ринкових умовах здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання зумовлює необхідність забезпечення створення правових і економічних механізмів функціонування юридичних осіб. Збільшення прибутку, підвищення конкурентоспроможності на ринку, розширення (розвиток) бізнесу потребує гнучкого і ефективного управління юридичною особою. Проте підприємницька діяльність завжди пов'язана із

⁴⁵¹ Бакулина Е. В. Совершенствование правового регулирования реорганизации хозяйственных обществ: автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук: 12.00.03 / Е. В. Бакулина. – М., 2004. – С. 24.

певними економічними ризиками. Одним із таких підприємницьких ризиків є неможливість виконання грошових зобов'язань перед кредиторами юридичної особи, наслідком чого до суб'єктів господарювання може застосовуватися процедура банкрутства. В той же час, з метою захисту підприємницьких інтересів боржника, законодавець передбачає можливість застосування до неплатоспроможного суб'єкта ряд заходів, що спрямовані на відновлення спроможності боржника виконати грошові зобов'язання перед кредиторами після настання встановленого строку, не застосовуючи при цьому ліквідаційну процедуру.

Нормативно-правове регулювання відносин, пов'язаних з відновленням платоспроможності боржника або визнання його банкрутом здійснюється низкою нормативно-правових актів. На кодифікованому рівні матеріальні і процесуальні норми, що спрямовані на врегулювання правового становища неплатоспроможного боржника містяться, в першу чергу, у ГК України, ЦК України, ГПК України⁴⁵², ПК України⁴⁵³.

ГК України містить главу 23 «Визнання суб'єкта підприємництва банкрутом» (ст.ст. 209 – 215), в якій визначено загальні засади неплатоспроможності суб'єкта підприємництва. *По-перше*, норми ГК України визначають наявність окремих сфер правового регулювання, до яких відносяться питання відновлення платоспроможності неспроможних боржників та ліквідація банкрутів. *По-друге*, нормами матеріального права ГК України визначені основні процедури, що застосовуються до неплатоспроможного боржника, а саме: розпорядження майном, санація, мирова угода, ліквідація⁴⁵⁴.

Також норми ГК України (ст. 60 – 61) та ЦК України (ст. 104 – 105, 110 – 112) визначають порядок ліквідації платоспроможних суб'єктів підприємницької діяльності і містять бланкетні норми, в яких зазначається, що у разі відсутності майна юридичної особи, достатнього для задоволення вимог кредиторів, юридична особа здійснює всі необхідні дії, встановлені законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом. Господарські спори розглядаються господарськими судами на підставі норм ГПК України.

Основним нормативно-правовим актом, що визначає умови та порядок застосування процедури банкрутства до неплатоспроможних суб'єктів підприємницької діяльності, є Закон України «Про відновлення

⁴⁵² Господарський процесуальний кодекс України № 1798-ХІІ від 06.11.1991р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

⁴⁵³ Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

⁴⁵⁴ Пригуза П. Д. Огляд деяких проблем застосування права банкрутства в Україні – потрібен злам парадигми / П. Д. Пригуза // Вісник господарського судочинства. – 2011. – Випуск №2. – С.131 – 138. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://ks.arbitr.gov.ua/sud5024/8/8/727/>

платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»⁴⁵⁵, що діє у новій редакції Закону № 4212-VI від 22.12.2011 року (далі – Закон про банкрутство).

Закон про банкрутство в новій редакції спрямований на приведення інституту відновлення платоспроможності у відповідність до сучасних умов, на покращення регуляторного середовища України та рейтингових показників у дослідженні Світового банку й Міжнародної фінансової корпорації щодо ведення бізнесу⁴⁵⁶. Слід зазначити, що Закон про банкрутство від 22.12.2011 р. спрямований на вдосконалення процедур банкрутства, зменшення їх тривалості, поліпшення показників за індексом стягнення, скорочення витрат на виробництво у справах про банкрутство, а також на збільшення кількості суб'єктів підприємництва, які можуть здобути фінансове оздоровлення через застосування заходів щодо запобігання банкрутства і відновлення платоспроможності.

Особливість Закону про банкрутство полягає в тому, що в ньому містяться матеріальні і процесуальні норми, що спрямовані на врегулювання інституту банкрутства. При цьому Закон про банкрутство базується на таких принципах, як: підпорядкування приватного інтересу більшості, тобто пріоритет загального інтересу над приватним; заміна неефективного власника на ефективного; задоволення грошових вимог кредиторів тільки в рамках процедури банкрутства та ін. Підставою для введення порядку, спрямованого на відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, є стан неплатоспроможності боржника, що встановлюється судом⁴⁵⁷.

Закон про банкрутство має пріоритет перед іншими законодавчими актами і містить спеціальні норми по відношенню до загальних норм щодо регулювання порядку провадження у справах про банкрутство. У разі, коли у розгляді справи буде з'ясовано, що нормами певних законодавчих актів відповідні правовідносини врегульовано по-іншому, ніж Законом про банкрутство, то застосовуванню підлягають норми Закону про банкрутство⁴⁵⁸.

Виняток із загального правила встановлюється, зокрема, щодо банкрутства банків і емітентів іпотечних облігацій. У таких випадках слід

⁴⁵⁵ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України № 2343-XII від 14.05.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/page>

⁴⁵⁶ Титич В. Проміжні підсумки конкурсного процесу: справ про банкрутство поменшало, але майнові вимоги кредиторів значно зросли / В. Титич // Закон і Бізнес. – 2013. – №30 (1120) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zib.com.ua/ua/print/36422kilkist_sprav_pro_bankrutstvo_v_ukrainskih_sudah_zmenshi_lasy.html

⁴⁵⁷ Кучерява З. І. Деякі аспекти удосконалення законодавства про банкрутство / З. І. Кучерява. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.minjust.gov.ua/33286>

⁴⁵⁸ Інформаційний лист Вищого господарського суду України № 01-06/606/2013 від 28.03.2013 року.

керуватися Законами України «Про банки і банківську діяльність»⁴⁵⁹, «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»⁴⁶⁰, «Про іпотечні облигації»⁴⁶¹. Водночас норми ряду законів містять положення, що не суперечать Закону про банкрутство, а доповнюють його, зокрема: Закони України «Про виконавче провадження»⁴⁶², «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»⁴⁶³, «Про страхування»⁴⁶⁴, «Про холдингові компанії в Україні»⁴⁶⁵, «Про державну таємницю»⁴⁶⁶, «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень»⁴⁶⁷, а також інші закони і підзаконні нормативно-правові акти.

4.2.2. Учасники у справах про банкрутство

Учасники у справах про банкрутство – це сторони, забезпечені кредитори, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, а також у випадках, передбачених цим Законом, інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство.

Сторони у справі про банкрутство – конкурсні кредитори (представник комітету кредиторів), боржник (банкрут).

Кредитор – юридична або фізична особа, а також органи доходів і зборів та інші державні органи, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника. У

⁴⁵⁹ Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

⁴⁶⁰ Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України № 4452-VI від 23.02.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>

⁴⁶¹ Про іпотечні облигації: Закон України № 3273-IV від 22.12.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3273-15>

⁴⁶² Про виконавче провадження: Закон України № 606-XIV від 21.04.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/606-14>

⁴⁶³ Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України № 755-IV від 15.05.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

⁴⁶⁴ Про страхування: Закон України № 85/96-ВР від 07.03.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>

⁴⁶⁵ Про холдингові компанії в Україні: Закон України № 3528-IV від 15.03.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3528-15>

⁴⁶⁶ Про державну таємницю: Закон України № 3855-XII від 21.01.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>

⁴⁶⁷ Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України № 1255-IV від 18.11.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1255-15>

разі, якщо до одного боржника мають грошові вимоги одночасно два або більше кредиторів, вони утворюють збори (комітет) кредиторів відповідно до вимог закону.

У провадженні у справах про банкрутство, в залежності від правового статусу кредитора, виділяють такі категорії кредиторів, як: *конкурсні кредитори* – кредитори за вимогами до боржника, що виникли до порушення провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника; *поточні кредитори* – кредитори за вимогами до боржника, що виникли після порушення провадження у справі про банкрутство; *забезпечені кредитори* – кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника (майнового поручителя).

Боржник – суб'єкт підприємницької діяльності (юридична особа або фізична особа – підприємець), неспроможний виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов'язання після настання встановленого строку їх виконання, які підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження. Боржником не можуть бути відокремлені структурні підрозділи юридичної особи (філії, представництва, відділення тощо). Також інститут банкрутства не поширює свою дію на такі юридичні особи, як казенні підприємства.

Арбітражний керуючий – фізична особа, призначена господарським судом у встановленому порядку у справі про банкрутство як розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор з числа осіб, які отримали відповідне свідоцтво і внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України. Арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності. З моменту винесення ухвали (постанови) про призначення особи арбітражним керуючим і до припинення повноважень він прирівнюється до службової особи підприємства – боржника.

Відповідно до судових процедур, що застосовуються до боржника (розпорядження майном боржника, санація, ліквідація), арбітражний керуючий наділяється певним колом повноважень, а його статус відображається у назві. Так, у процедурі розпорядження майном арбітражний керуючий називається розпорядником майна та здійснює повноваження щодо нагляду і контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника; в процедурі санації – це керуючий санацією, який організовує здійснення санації боржника; в процедурі ліквідації він діє як ліквідатор, який відповідно до рішення господарського суду організовує здійснення ліквідаційної процедури боржника, визнаного банкрутом, та забезпечує задоволення визнаних судом вимог кредиторів⁴⁶⁸.

Слід зазначити, що Законом про банкрутство врегульовано питання щодо визначення статусу арбітражного керуючого, підвищення контролю за діяльністю арбітражних керуючих, а отже, підвищення рівня кваліфікації та якості послуг. Допуск до професії арбітражного керуючого

⁴⁶⁸ Кучерява З. І. Деякі аспекти удосконалення законодавства про банкрутство / З. І. Кучерява. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.minjust.gov.ua/33286>

здійснюється через систему незалежного автоматизованого тестування, що забезпечить допуск до професії підготовлених на належному рівні фахівців⁴⁶⁹. Також неупередженість арбітражних керуючих гарантується автоматизованим розподілом справ, що здійснюється судом самостійно із застосуванням системи з числа осіб, внесених до Єдиного державного реєстру арбітражних керуючих.

Державний орган з питань банкрутства – це орган, діяльність якого спрямована на організацію системи підготовки та видачу свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого, здійснення контролю за діяльністю призначених господарським судом арбітражних керуючих, підготовку та затвердження типових документів щодо проведення процедур банкрутства.

Водночас державний орган з питань банкрутства не вправі втручатися у процедуру банкрутства. Його функції спрямовані на створення необхідних умов для діяльності арбітражних керуючих та інших учасників справи про банкрутство, а також ведення контролю за такою процедурою, особливо – процедурою банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків⁴⁷⁰.

Функції державного органу з питань банкрутства виконує Міністерство юстиції України і його територіальні управління в областях згідно з Положенням про Міністерство юстиції, затвердженим указом Президента України від 02. 07. 2014 р. № 228 та Положенням про Головні управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі, затвердженого наказом Міністерства юстиції України № 1707/5 від 23.06.2011 р.

4.2.3. Заходи щодо запобігання банкрутству боржника та позасудові процедури

У чинному законодавстві закріплено ряд заходів, що спрямовані на покращення фінансового становища юридичних осіб. Метою застосування таких заходів є відновлення платоспроможності боржника. При виникненні ознак банкрутства боржника засновники (учасники, акціонери) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування зобов'язані вжити заходів для запобігання банкрутству боржника. Засновникам і власнику майна боржника інформацію про наявні ознаки банкрутства повинен повідомити керівник боржника. Зокрема, керівник боржника зобов'язаний повідомити засновника або власника майна боржника про неможливість виконання грошових зобов'язань боржника перед кредиторами. Але таке повідомлення здійснюється у разі,

⁴⁶⁹ Боднарчук С. Арбітражні керуючі повинні визначитися, чи готові вони працювати не тоді, коли бажають / С. Боднарчук. – Юридична газета. – 2013. – № 13. – С. 31.

⁴⁷⁰ Інформаційний лист Вищого господарського суду України № 01-06/606/2013 від 28.03.2013 року.

якщо грошові вимоги кредитора не можуть бути задоволені боржником протягом трьох місяців після настання строку їх виконання.

В межах заходів щодо запобігання банкрутству боржника одним із шляхів подолання неплатоспроможності є можливість надання боржнику *фінансової допомоги* у розмірі, достатньому для погашення грошових зобов'язань боржника перед кредиторами, у тому числі:

- 1) обов'язкових платежів – це зобов'язання щодо сплати податків і зборів;
- 2) страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування.

Також в новій редакції Закону про банкрутство передбачено можливість застосування до боржника досудової санації. Досудова санація боржника є новим правовим засобом, спрямованим на реабілітацію правового та економічного становища юридичної особи, що ґрунтується на вільному волевиявленні учасників процедури досудової санації. Позитивним моментом такої процедури є можливість вирішення питання заборгованості боржника перед кредитором на добровільних засадах без застосування судових процедур у справах про банкрутство. Як зазначає В. В. Джузь, санація боржника до порушення провадження у справі про банкрутство – це процедура, яка хоча й є суміжним до законодавства про неспроможність нормативним утворенням, проте вона представляє собою самостійний інститут господарського права, сутність якого полягає не у відновленні платоспроможності, а у вирішенні проблеми рентабельності (прибутковості) суб'єкта підприємницької діяльності⁴⁷¹.

Метою проведення досудової санації може бути добровільне врегулювання питань погашення заборгованості між кредиторами і боржником, між незабезпеченими кредиторами, а також між забезпеченими і незабезпеченими кредиторами; досягнення паритетних умов щодо врегулювання заборгованості; надання додаткових гарантій для кредиторів щодо задоволення їх грошових вимог тощо.

За змістом ч. 5 ст. 5 цього Закону, *санація боржника до порушення справи про банкрутство* – це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів до порушення провадження у справі про банкрутство.

Санація боржника до порушення провадження у справі про банкрутство включає в себе три етапи проведення процедури досудової

⁴⁷¹ Джузь В. Критичний огляд процесуальних новел нової редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://uaip.org.ua/v-dzhun-krytychnyj-ohlyad-protsesualnyh-novel-novoji-redaktsiji-zakonu-ukrajiny-pro-vidnovlennya-platospromozhnosti-borzhnyka-abo-vyznannya-joho-bankrutom/>

санації. *Перший етап* характеризується виникненням загрози неплатоспроможності боржника перед кредиторами, прийняттям рішення про проведення досудової санації боржника і схваленням плану досудової санації на загальних зборах кредиторів. *Другий етап* визначається прийняттям до розгляду господарським судом заяви про затвердження плану досудової санації боржника та винесенням ухвали, що є підставою для проведення процедури досудової санації. *Третій етап* полягає у проведенні процедури досудової санації боржника, яка здійснюється вже поза контролем суду, що й відображає специфіку відновлення платоспроможності боржника до порушення справи про банкрутство.

Таким чином, санація може проводитися через досудову процедуру відновлення платоспроможності боржника. Ініціаторами проведення досудової санації можуть бути боржник або кредитор. При цьому згода щодо проведення досудової санації може бути досягнута як до, так і після виникнення заборгованості боржника. Необхідність застосування процедури досудової санації до моменту виникнення заборгованості боржника може бути передбачено у правочині (договорі), на підставі якого виникло грошове зобов'язання, за умови виникнення загрози неплатоспроможності боржника впродовж строку вчинення (виконання) правочину (договору).

Процедура санації боржника до порушення провадження у справі про банкрутство розпочинається і може бути введена за наявності:

- відповідної письмової згоди власника майна (органу, уповноваженого управляти майном) боржника;

- відповідної письмової згоди кредиторів, загальна сума вимог яких перевищує п'ятдесят відсотків кредиторської заборгованості боржника згідно з даними його бухгалтерського обліку;

- плану санації, що має бути письмово погоджений усіма забезпеченими кредиторами та схвалений загальними зборами кредиторів боржника. План досудової санації боржника складається у письмовій формі і повинен містити заходи щодо відновлення платоспроможності боржника, в тому числі умови щодо задоволення вимог усіх кредиторів, перед якими боржник має невиконані грошові зобов'язання, а також умови плану санації та мирової угоди, передбачені ч. ч. 1, 2 ст. 29 і ч. 4 ст. 79 Закону про банкрутство. Також у плані досудової санації може передбачатися поділ кредиторів, які беруть участь у санації, на категорії кредиторів, в залежності від яких може встановлюватися черговість задоволення вимог кредиторів. В той же час умови задоволення вимог кредиторів, що містяться у плані санації, повинні бути рівними як для кредиторів, які брали участь у загальних зборах кредиторів і голосували за схвалення плану санації, так і кредиторів, які не брали участі у голосуванні або голосували проти схвалення плану санації боржника. Проте в Законі про банкрутство не міститься положень, які б регулювали порядок стягнення нових грошових вимог поточних кредиторів до боржника, що виникли після затвердження плану санації.

Отже, боржник самостійно розробляє план досудової санації як систему заходів з власного фінансового оздоровлення, погоджує його з усіма забезпеченими кредиторами та отримує рішення загальних зборів кредиторів про його схвалення.

Порядок проведення загальних зборів кредиторів визначається *Положенням про порядок проведення санації до порушення провадження у справі про банкрутство № 15, затвердженим постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17. 12. 2013 року*. Відповідно до цього Положення обов'язок скликання загальних зборів кредиторів покладається на боржника за даними бухгалтерського обліку боржника шляхом письмового повідомлення усіх кредиторів та розміщення оголошення на веб-сайті Міністерства юстиції України (його територіальних органів з питань банкрутства – Головних управлінь юстиції в областях) та Вищого господарського суду України. Загальні збори кредиторів вважаються повноважними, якщо на них присутні кредитори, що мають *не менше дві третини голосів*. На засіданні загальних зборів кредитори повинні мати кількість голосів, пропорційну сумі вимог кредиторів за даними бухгалтерського обліку боржника та кратну одній тисячі гривень. За результатами голосування загальними зборами кредиторів має бути прийняте рішення, що оформлюється протоколом засідання, до якого додаються письмові заяви кредиторів про надання згоди на проведення досудової санації боржника і схвалення плану досудової санації.

Впродовж *п'яти днів* з дня схвалення плану досудової санації на загальних зборах кредиторів боржник або представник кредиторів повинен подати до господарського суду за місцезнаходженням боржника заяву про затвердження плану досудової санації боржника. За подання заяви до суду сплачується судовий збір, який відповідно до *пп. 8 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір»⁴⁷²* справляється у сумі 2 розміри мінімальної заробітної плати. Впродовж *п'яти днів* з моменту отримання заяви господарський суд виносить ухвалу про прийняття заяви до розгляду, в якій зазначається час і місце проведення судового засідання. Копія ухвали надсилається боржнику і всім кредиторам, зазначеним у заяві.

Офіційне оприлюднення повідомлення про прийняття заяви про затвердження плану досудової санації до розгляду публікується на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України в мережі Інтернет у порядку, передбаченому *Положенням про порядок офіційного оприлюднення відомостей про справу про банкрутство № 16, затвердженим постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17. 12. 2013 року*.

Заява про затвердження плану досудової санації боржника повинна бути розглянута господарським судом впродовж *одного місяця* з дня

⁴⁷² Про судовий збір: Закон України № 3674-VI від 08. 07. 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>

прийняття заяви до розгляду. Затвердження плану досудової санації господарським судом відбувається у судовому засіданні за участю боржника і кредиторів, зазначених у заяві. Господарський суд зобов'язаний заслухати кожного присутнього на засіданні кредитора, який має заперечення щодо плану досудової санації, навіть якщо на засіданні загальних зборів кредиторів такий кредитор голосував за схвалення цього плану.

За результатами розгляду заяви господарський суд може винести ухвалу про затвердження або відмову в затвердженні плану досудової санації боржника, що надсилається учасникам процедури досудової санації, органу державної виконавчої служби та органу доходів і зборів за місцезнаходженням боржника. Ухвала про затвердження плану досудової санації боржника є підставою для введення процедури досудової санації.

Здійснення процедури досудової санації боржника організовує керівник боржника. Також до проведення досудової санації може бути залучений керуючий санацією, який призначається з числа осіб, що внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих. При цьому досудова санація повинна бути проведена в строк, що не може перевищувати *дванадцять місяців* з дня затвердження судом плану санації. Впродовж цього строку умови плану досудової санації боржника стають обов'язковими для всіх кредиторів, вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів, що виникли до затвердження судом плану досудової санації, а також встановлюється заборона на порушення справи про банкрутство боржника.

Припинення досудової санації відбувається достроково у разі:

- розірвання мирової угоди, умови якої містяться у плані досудової санації;
- визнання недійсною мирової угоди, умови якої містяться у плані досудової санації;
- порушення справи про банкрутство боржника за заявою боржника або кредиторів на підставі заборгованості, що виникла після затвердження судом плану досудової санації.

4.2.4. Провадження у справах про банкрутство

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки існує значна кількість підприємницьких товариств, що зумовлює створення конкурентного середовища на ринку товарів і послуг. Проте не завжди підприємницька діяльність господарюючого суб'єкта призводить до отримання значних прибутків. Здійснення підприємництва, в першу чергу, є ризиковою діяльністю, що може зумовити й фінансову неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати взяті на себе зобов'язання перед господарюючими суб'єктами та іншими особами. Це може проявлятися у виникненні заборгованості перед кредиторами, неможливості сплати податків та інших обов'язкових платежів, накопиченні інших боргів, що супроводжується невиконанням взятих на себе зобов'язань.

Інститут банкрутства є тим невід'ємним механізмом ринкової економіки, що спрямований на вжиття заходів по відновленню платоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності та можливості продовження функціонування на ринку товарів і послуг, а в разі неможливості покращення фінансового стану – проведення ліквідації, що забезпечує захист законних інтересів кредиторів по відношенню до невиконаних зобов'язань боржника. В той же час статистичні дані щодо відновлення платоспроможності боржника є досить незначними і, як правило, більшість справ завершується ліквідацією. Практика правозастосування вказує на те, що основна проблема у процедурі банкрутства полягає у низькій економічній ефективності такої процедури для кредитора, що фактично позбавляє кредитора можливості повернути свої кошти у повному обсязі. Враховуючи наведені проблеми, в чинному законодавстві про банкрутство впроваджено нові, більш досконалі засоби, що спрямовані на задоволення вимог кредиторів за невиконаними зобов'язаннями боржника.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону про банкрутство, банкрутством є визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Провадження у справах про банкрутство є спеціальним порядком, спрямованим на задоволення вимог усіх кредиторів боржника. Розгляд справ про банкрутство юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців належить до компетенції господарських судів за правилами, передбаченими ГПК України з урахуванням норм Закону. Метою провадження у справах про банкрутство є усунення випадкових переваг одного кредитора перед іншими та рівномірне задоволення вимог усіх кредиторів боржника.

Залежно від категорії боржника, виду його діяльності та наявності у нього майна господарський суд застосовує загальний, спеціальний або спрощений порядок провадження у справі про банкрутство. *Загальний порядок* провадження у справі про банкрутство передбачає застосування процедури розпорядження майном з подальшим переходом до процедур санації, ліквідації або мирової угоди. *Спеціальний порядок* передбачає залучення до участі у справі додаткових учасників, продовження строків санації, збігу процедур розпорядження майном та санації. *Спрощений порядок* застосовується під час ліквідації банкрута без застосування процедур розпорядження майном та санації.

Справи про банкрутство розглядаються господарським судом за місцезнаходженням боржника – юридичної особи або місцем проживання фізичної особи. При цьому, якщо боржник змінив місце проживання після прийняття до розгляду заяви про порушення справи про банкрутство, але до порушення провадження у справі про банкрутство, то матеріали справи

не передаються до господарського суду за новим місцезнаходженням боржника⁴⁷³.

Справи про банкрутство можуть розглядатися господарськими судами за заявою боржника та його кредиторів, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно становлять не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, що не були задоволені боржником впродовж трьох місяців після встановленого для їх погашення строку. Відповідно до Закону про банкрутство, *безспірними вимогами кредитора* слід вважати грошові вимоги кредиторів, підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, і постановою про відкриття виконавчого провадження, згідно з яким здійснюється списання коштів з рахунків боржника. До складу цих вимог не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції. Наведені положення вказують на те, що тільки судові рішення за відсутності виданого на його підставі виконавчого документа та постанови органу Державної виконавчої служби про відкриття виконавчого провадження не може бути підтвердженням безспірності грошових вимог.

В той же час слід звернути увагу на те, що справа про банкрутство може порушуватися господарським судом за умови, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника: 1) сукупно складають не менше 300 мінімальних розмірів заробітної плати; 2) такі вимоги не були задоволені боржником протягом трьох місяців після відкриття виконавчого провадження. З однієї сторони, такі умови Закону про банкрутство спрямовані на захист ділової репутації і здійснення підприємницької діяльності боржника, що у період процедури банкрутства може призвести до зменшення прибутків суб'єкта господарювання на ринку товарів і послуг. З іншої сторони, на законодавчому рівні не визначено порядку завершення процедури стягнення заборгованості по вимогах кредиторів, що становлять менше 300 мінімальних заробітних плат. Якщо вимоги кредитора є меншими ніж 300 мінімальних заробітних плат, то такий кредитор зобов'язаний залучити інших кредиторів з вимогами, що будуть дорівнювати 300 мінімальних розмірів заробітної плати, або ж очікувати звернення боржника до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство. У такому випадку навряд чи можна говорити про надання належних гарантій захисту законних інтересів кредиторів.

Слід зазначити, що відповідно до імперативних норм ч. 5 ст. 11 Закону про банкрутство, боржник зобов'язаний звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство у разі, якщо:

- задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності);

⁴⁷³ Лист Вищого господарського суду № 01-06/1862/2013 від 26.12.2013 року.

- під час ліквідації боржника не у зв'язку з процедурою банкрутства встановлено неможливість боржника задовольнити вимоги кредиторів у повному обсязі.

При цьому боржник має право подати заяву про порушення провадження у справі про банкрутство незалежно від наявності чи відсутності безспірних вимог кредитора. Тобто боржник зобов'язаний звернутися до суду у разі настання вірогідної неплатоспроможності. Обов'язковою умовою при зверненні боржника до суду є наявність майна, достатнього для покриття судових витрат.

Щодо кредитора, то він може звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство тільки у разі наявності безспірних вимог до боржника. При цьому заява кредитора повинна містити інформацію про розмір вимог кредитора до боржника із зазначенням окремо розміру неустойки (штрафу, пені), що підлягає сплаті. Якщо кредиторів є декілька, то вони можуть звернутися до господарського суду із однією спільною заявою, об'єднавши свої вимоги до боржника. Заява повинна бути підписана всіма кредиторами, зазначеними у заяві. До заяви про порушення справи про банкрутство додається документ про сплату судового збору, що справляється у сумі *десять розмірів* мінімальної заробітної плати (пп. 9 п. 2. ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір»).

При поданні заяви про порушення справи про банкрутство повинен додаватися витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань щодо боржника, оскільки автоматичний відбір кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство здійснюється з урахуванням форми власності та організаційно-правової форми боржника, що передбачено *Положенням про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство, затвердженим постановою пленуму Вищого господарського суду України № 1 від 16.01.2013.*

Слід звернути увагу на те, що прийняття господарським судом заяви про порушення справи про банкрутство і порушення провадження у справі про банкрутство є відокремленими одна від одної процесуальними діями. У першій з них господарський суд вирішує питання про прийняття заяви до розгляду або про відмову в її прийнятті чи повернення заяви, а у другій – питання про порушення провадження у справі про банкрутство або про відмову в такому порушенні⁴⁷⁴. Тобто при поданні заяви про порушення справи про банкрутство заявник не зобов'язується доводити факт неплатоспроможності боржника, а лише повинен подати необхідні документи, що можуть свідчити про вірогідність неплатоспроможності.

⁴⁷⁴ п. 10 Інформаційного листа Вищого господарського суду України № 01-06/606/2013 від 28.03.2013 року.

Господарський суд впродовж *п'яти днів* з дня надходження заяви про порушення справи про банкрутство виносить ухвалу про прийняття заяви до розгляду або ж має право відмовити чи повернути заяву у порядку та з підстав, передбачених ст. ст. 14, 15 Закону про банкрутство. В ухвалі суд має право вирішити питання про зобов'язання заявника боржника та інших осіб надати суду додаткові відомості, необхідні для вирішення питання про порушення провадження у справі про банкрутство, а також про вжиття заходів щодо забезпечення вимог кредиторів.

Крім того, у разі подання заяви про порушення справи про банкрутство кредитором господарський суд повинен вимагати надання боржником відзиву на заяву ініціюючого кредитора. У відзиві боржник надає інформацію про неплатоспроможність, а також інші відомості, що можуть бути підставою для відмови у порушенні справи про банкрутство, наприклад, докази того, що наявні вимоги кредитора повністю забезпечені заставою майна боржника. Проте неподання боржником такого відзиву, в тому числі на вимогу суду, не є перешкодою для проведення підготовчого засідання.

Щодо порушення провадження у справі про банкрутство, то таке питання вирішується виключно у *підготовчому засіданні*, яке господарський суд зобов'язаний провести впродовж *чотирнадцяти днів* з дня винесення ухвали про прийняття заяви до розгляду, а за наявності поважних причин – *не пізніше тридцяти днів*. Завдання підготовчого засідання господарського суду у справі про банкрутство полягає у перевірці обґрунтованості заяви кредитора або боржника щодо наявності ознак неплатоспроможності, а заяви боржника – також і загрози його неплатоспроможності⁴⁷⁵.

Якщо справа порушена за заявою кредитора (кредиторів), господарський суд перевіряє обґрунтованість його (їх) вимог, безспірність таких вимог, вжиття заходів щодо примусового стягнення за цими вимогами у порядку виконавчого провадження. При цьому господарський суд бере до уваги відзив боржника на заяву про порушення справи про банкрутство, якщо боржник подав відзив до дати проведення підготовчого засідання. У відзиві боржника вказуються наявні заперечення щодо вимог заявника (заявників) та докази щодо необґрунтованості таких вимог, загальну суму заборгованості перед кредиторами за грошовими зобов'язаннями; відомості про наявне у боржника майно, всі розрахунки в установах банків та інших фінансових установах та їх реквізити; відомості про рахунки, на яких обліковуються цінні папери боржника; відомості про проведення боржником діяльності, пов'язаної із державною таємницею. Також до відзиву боржник має додати довідку з органів приватизації стосовно наявності / відсутності на балансі підприємства державного майна, що у процесі приватизації не ввійшло до статутного капіталу боржника.

⁴⁷⁵ Лист Вищого господарського суду № 01-06/1862/2013 від 26.12.2013 року.

Однак, якщо до підготовчого засідання вимоги кредитора (кредиторів) задоволено боржником частково і загальна сума безспірних грошових вимог складає менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, що не були задоволені боржником, господарський суд повинен відмовити у порушенні провадження у справі про банкрутство.

У разі звернення до господарського суду боржника, у підготовчому засіданні з'ясовуються ознаки неплатоспроможності боржника або її загрози. Господарський суд повинен перевірити правовий статус боржника, адже провадження у справі про банкрутство може порушуватися лише за наявності майна, достатнього для покриття судових витрат. До таких витрат необхідно враховувати виплати винагороди арбітражному керуючому у мінімальному розмірі не менше ніж *за дванадцять місяців* його роботи, відшкодування витрат на публікацію оголошень у справі та судового збору, сплаченого кредиторами⁴⁷⁶.

Отже, за наслідками розгляду заяви про порушення справи про банкрутство та відзиву боржника господарський суд виносить ухвалу про:

- порушення провадження у справі про банкрутство, яка набирає законної сили з моменту її винесення і може бути оскаржена в апеляційному та касаційному порядку.

- відмову у порушенні провадження у справі про банкрутство. Відмова у відкритті провадження не перешкоджає повторному зверненню до суду із заявою про порушення справи про банкрутство.

З моменту винесення ухвали про порушення провадження у справі про банкрутство здійснюються наступні дії:

1) вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів, що полягає у зупиненні виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), термін виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до дня введення мораторію⁴⁷⁷;

2) здійснюється розгляд вимог конкурсних і забезпечених кредиторів в межах провадження у справі про банкрутство;

⁴⁷⁶ Лист Вищого господарського суду № 01-06/1149/2013 від 07.08.2013 року.

⁴⁷⁷ Нова редакція Закону про банкрутство містить положення, за яким мораторій на задоволення вимог кредитора у справі про банкрутство перенесено з моменту надходження заяви про порушення справи про банкрутство до господарського суду на момент порушення провадження у справі про банкрутство. Законодавче нововведення сприяє погашенню грошових вимог кредитора, строк виконання яких настав до порушення провадження у справі про банкрутство. Також, якщо у підготовчому засіданні суд визначить підстави для відмови у порушенні провадження у справі про банкрутство, тим самим попередить заподіяння шкоди боржнику, щодо якого подано заяву про порушення справи про банкрутство, а також кредиторам, які постраждають від безпідставно запровадженого мораторію.

3) можуть застосовуватися арешт майна боржника чи інші обмеження щодо розпорядження майном боржника в межах провадження у справі про банкрутство;

4) застосовуються обмеження щодо реалізації корпоративних прав засновників (учасників, акціонерів) боржника;

5) вводиться заборона боржнику приймати рішення щодо ліквідації, реорганізації боржника, а також відчуження основних засобів та предметів застави.

Після винесення господарським судом ухвали про порушення справи про банкрутство здійснюється офіційне оприлюднення повідомлення на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України. Метою розміщення повідомлення в мережі Інтернет є виявлення усіх кредиторів та осіб, які виявили намір взяти участь у санації боржника, щодо якого порушено справу про банкрутство. При цьому всі грошові вимоги кредиторів до боржника повинні бути виражені в національній валюті України. Якщо зобов'язання боржника виражені в іноземній валюті, то склад і розмір грошових вимог кредиторів визначаються в національній валюті за курсом, встановленим Національним банком України на дату подання кредитором заяви з грошовими вимогами до боржника⁴⁷⁸. Повідомлення повинно містити повне найменування боржника, його поштову адресу, банківські реквізити, найменування та адресу господарського суду, номер справи, відомості про розпорядника майна, граничний строк подання заяв конкурсних кредиторів з вимогами до боржника.

Слід зазначити, що повідомлення кредиторів про порушення справи про банкрутство боржника шляхом оприлюднення інформації на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України в мережі Інтернет є дієвим механізмом повідомлення як вітчизняних, так й іноземних кредиторів, які перебували у зобов'язальних відносинах з боржником. Адже попередня редакція Закону містила вимогу про офіційне оголошення такої інформації в офіційному друкованому органі засобів масової інформації, що надавало можливість недобросовісним боржникам ухилятися від задоволення вимог кредиторів та використовувати даний правовий механізм на свою користь.

Позитивною для кредиторів також є норма, згідно з якою відбувається розгляд позовних вимог конкурсних кредиторів до боржника. За цим порядком до офіційного оприлюднення повідомлення про порушення справи про банкрутство суди мають приймати та розглядати заяви конкурсних кредиторів на загальних підставах. Однак після офіційного оприлюднення такого повідомлення розпорядник майна зобов'язаний повідомити суд, який розглядає позовні вимоги конкурсних кредиторів до боржника, про порушення провадження у справі про банкрутство.

⁴⁷⁸ Лист Вищого господарського суду № 01-06/1862/2013 від 26.12.2013 року.

Після повідомлення суду про оприлюднення такої інформації в мережі Інтернет, цей суд має зупинити позовне провадження та роз'яснити позивачу про його право на звернення до господарського суду за місцезнаходженням боржника із заявою про визнання його грошових вимог до боржника у справі про банкрутство. Крім того, суд повинен роз'яснити позивачу, що особи, вимоги яких будуть заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, або не заявлені взагалі, не вважатимуться конкурсними кредиторами, а їх вимоги погашаються у шосту чергу в ліквідаційній процедурі.

Як виняток із загального правила, законодавець зазначає, що відповідне правило не поширюється на вимоги кредиторів щодо виплати заробітної плати, авторської винагороди, аліментів, а також на вимоги щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування і на вимоги Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» та/або її дочірнього підприємства, що здійснювало постачання природного газу на підставі ліцензії, щодо сплати заборгованості (у тому числі неустойки, 3 відсотків річних та інфляційних втрат) за поставлений/спожитий природний газ, що утворилася станом на 1 травня 2015 року.

У разі, якщо позивач не скористається своїм правом на звернення до господарського суду впродовж *тридцяти днів* з дня офіційного оприлюднення повідомлення про порушення справи про банкрутство, суд, який розглядав позовну заяву, після закінчення цього строку поновлює позовне провадження та відмовляє у задоволенні позову. Проте, якщо у порушенні провадження у справі про банкрутство відмовлено або провадження у справі про банкрутство припинено, позовне провадження підлягає поновленню і позов розглядається по суті.

Однак, слід звернути увагу на те, що на практиці з приводу встановлення *30-денного граничного строку* для пред'явлення кредитором своїх вимог до боржника після офіційного оприлюднення повідомлення про порушення справи про банкрутство вважається недоліком процедури банкрутства. На думку фахівців, такий підхід до виявлення кредиторів є непоганою практикою для недобросовісного боржника щодо ухилення від виконання грошових вимог перед кредитором (кредиторами). Адже кредитори, які в момент оголошення боржника банкрутом перебували з ним у договірних відносинах, повинні заявляти про свої вимоги до банкрута та ще й в дуже короткий строк.

З однієї сторони, таке зауваження має важливе практичне значення, адже процедура банкрутства є правовим механізмом, що характеризується складністю проведення і довготривалістю у часі та неможливістю виконання вимог кредиторів через введення мораторію на задоволення вимог кредиторів до припинення провадження у справі про банкрутство. Проте, з іншої сторони, розміщення інформації про порушення справи про банкрутство в мережі Інтернет, а також повідомлення через суд, в якому

розглядається спір по суті, надає кредитору право самостійно вирішувати питання про порядок погашення боржником таких вимог. Адже звернення до господарського суду з грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство – це право кредитора і поза волею кредитора суд не може включити такі вимоги до реєстру вимог кредиторів. Більше того, якщо раніше такі вимоги не включалися до реєстру вимог кредиторів і вважалися погашеними, то тепер такі кредитори хоча й не набувають правового статусу конкурсних кредиторів, але мають право на погашення грошових вимог в ліквідаційній процедурі у порядку черговості – у шосту чергу. Наведене вказує на те, що метою порушення справи про банкрутство є не тільки захист прав кредиторів, але й спрямованість на відновлення і підвищення фінансового становища боржника через застосування судових процедур, передбачених законом.

Наступним етапом провадження у справах про банкрутство є проведення *попереднього засідання* господарського суду. Відповідно до ст. 25 Закону про банкрутство, попереднє засідання господарського суду проводиться не пізніше *двох місяців* та десяти днів, а у разі великої кількості кредиторів – не пізніше *трьох місяців* після проведення підготовчого засідання суду. Вирішення питання про те, чи є кількість кредиторів великою покладається на господарський суд із урахуванням обставин конкретної справи. При цьому має братися до уваги не лише кількісний склад кредиторів, але й склад грошових вимог, наявність і зміст заперечень розпорядника майна, боржника, інших кредиторів тощо. У визначенні господарським судом розміру вимог кредитора, що забезпечені майном боржника, до уваги має братися оцінка майна, погоджена сторонами у відповідному договорі застави (іпотеки)⁴⁷⁹.

У попередньому засіданні господарський суд розглядає всі вимоги кредиторів, у тому числі щодо яких були заперечення боржника і які не були внесені розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів, а також ті, що визнані боржником та внесені розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів. Також вирішується питання про дату проведення загальних зборів кредиторів та комітету кредиторів, який в подальшому представлятиме законні інтереси кредиторів у суді і буде виступати стороною у справі про банкрутство.

За результатами розгляду вимог кредиторів господарський суд виносить ухвалу, в якій вирішує питання про дату *підсумкового засідання* суду, на якому буде винесено ухвалу про санацію боржника чи постанову про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, або ж ухвалу про припинення провадження у справі про банкрутство.

⁴⁷⁹ Лист Вищого господарського суду № 01-06/1862/2013 від 26.12.2013 року.

4.2.5. Судові процедури у справах про банкрутство (розпорядження майном боржника, санація, мирова угода, ліквідація)

Після порушення провадження у справі про банкрутство, в залежності від порядку провадження, до боржника можуть застосовуватися такі судові процедури, як розпорядження майном боржника, санація, мирова угода, ліквідація банкрута.

Процедура розпорядження майном боржника

При порушенні справи про банкрутство обов'язковою судовою процедурою, що застосовується у такому провадженні є процедура розпорядження майном боржника. Виконання цієї процедури полягає у проведенні сукупності процесуальних дій, що спрямовані на досягнення певної мети процедури і фіксуються окремим судовим рішенням (ухвалою)⁴⁸⁰. При порушенні провадження у справах про банкрутство процедура розпорядження майном боржника виконується впродовж строків проведення *підготовчого засідання, попереднього засідання і підсумкового засідання* господарського суду.

Зокрема, у *підготовчому засіданні*, під час проведення якого суд з'ясовує наявність підстав для порушення провадження у справі про банкрутство, вирішується питання про введення процедури розпорядження майном, призначення розпорядника майна, встановлення розміру оплати його послуг та джерела її сплати. Крім того, у підготовчому засіданні визначається дата складення розпорядником майна реєстру вимог кредиторів та строк подання до господарського суду відомостей про результати розгляду вимог кредиторів, що не може перевищувати *місяця та двадцяти днів* після дати проведення підготовчого засідання суду, а також вчинення ряду інших дій, передбачених законом.

Під час проведення *попереднього засідання* розглядаються всі вимоги кредиторів до боржника, у тому числі й ті вимоги, що були (або не були) внесені розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів. У попередньому засіданні може бути винесено ухвалу про продовження процедури розпорядження майном та відкладення підсумкового засідання суду. Також слід зазначити, що після розгляду всіх вимог кредиторів на попередньому засіданні суду, у процедурі розпорядження майном боржник має право на підставі ухвали господарського суду задовольнити всі вимоги конкурсних кредиторів за умови їх задоволення одночасно та в повному обсязі відповідно до реєстру вимог кредиторів.

У *підсумковому засіданні* господарського суду у процедурі розпорядження майном здійснюється перехід до наступної судової процедури (санації, ліквідації, мирової угоди) або припиняється

⁴⁸⁰ Міньковський С. В. Стадія провадження та її етапи як особливості виконання судової процедури розпорядження майном / С. В. Міньковський // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 707 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13mcvprm.pdf>

провадження у справі. На підставі рішення зборів кредиторів і за пропозицією розпорядника майна господарський суд приймає одне з таких судових рішень: про введення процедури санації; про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури; виносить ухвалу про припинення провадження у справі про банкрутство. Разом з тим, комітет кредиторів може прийняти рішення про звернення до господарського суду з клопотанням про продовження строку процедури розпорядження майном.

Водночас, відповідно до ч. 2 ст. 22 Закону про банкрутство, процедура розпорядження майном боржника вводиться строком на *сто п'ятнадцять календарних днів* і може бути продовжена господарським судом *не більше ніж на два місяці*. Наведена норма вносить позитивні зміни щодо провадження у справах про банкрутство. На відміну від попередньої редакції Закону про банкрутство, в якій процедура розпорядження майном тривала шість місяців і могла продовжуватися судом невизначену кількість разів, то нова редакція Закону чітко визначає строк проведення такої процедури. Це зменшує тривалість і вартість процедури банкрутства.

Після спливу строків, визначених законом, повноваження розпорядника майна припиняються. Процедура розпорядження майном вважається припиненою з дня визнання господарським судом боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури або введення процедури санації, або затвердження мирової угоди. При цьому перехід від процедури розпорядження майном до санації можливий тільки за наявності плану санації боржника. За відсутності плану санації запроваджується процедура ліквідації банкрута.

Таким чином, *розпорядження майном боржника* – це система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, проведення аналізу його фінансового становища, а також визначення наступної оптимальної процедури (санації, мирової угоди чи ліквідації) для задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів (ч. 1 ст. 22 Закону про банкрутство).

Здійснення процедури розпорядження майном боржника забезпечує розпорядник майном – це фізична особа, яка призначена відповідно до судового рішення господарського суду. До обов'язків розпорядника майна входить: розглядати заяви кредиторів про грошові вимоги до боржника; вести реєстр вимог кредиторів; повідомляти кредиторів про результати розгляду їхніх вимог; вживати заходів для захисту майна боржника; скликати збори кредиторів та організувати їх проведення; виявляти (за наявності) ознаки фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства та інше.

Також новою редакцією Закону розширено повноваження розпорядника майна, що стосуються, зокрема, проведення інвентаризації майна боржника, розробки плану санації, звернення з позовом про

визнання недійсними правочинів (договорів), укладених боржником, а також з позовом щодо визнання недійсними актів, прийнятих у процедурі розпорядження майном стосовно зміни організаційно-правової форми боржника, незалежно від того, яким органом прийнятий відповідний акт.

Враховуючи стислі строки вчинення процесуальних дій у процедурі розпорядження майном боржника, господарський суд у разі невиконання або несвоєчасного виконання розпорядником майна своїх обов'язків (розгляд заяв кредиторів про грошові вимоги до боржника, проведення інвентаризації майна боржника та визначення його вартості тощо) має за клопотанням комітету кредиторів або з власної ініціативи припинити повноваження розпорядника майна і призначити нового розпорядника⁴⁸¹.

Після призначення розпорядника майна і до припинення процедури розпорядження майном органи управління боржника не мають права без згоди розпорядника майна приймати рішення про: реорганізацію (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення) і ліквідацію боржника; створення юридичних осіб або про участь в інших юридичних особах; створення філій та представництв; виплату дивідендів; проведення боржником емісії цінних паперів; вихід зі складу учасників боржника юридичної особи; придбання в акціонерів раніше випущених акцій боржника. Водночас господарський суд за заявою розпорядника майна може скасувати арешт майна боржника та інші обмеження щодо розпорядження його майном незалежно від суб'єкта їх накладення, якщо такий арешт чи інші обмеження перешкоджають господарській діяльності боржника або відновленню його платоспроможності.

Санація

Наступною судовою процедурою, що може застосовуватися у провадженні у справах про банкрутство є санація боржника. Під санацією розуміється система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Заходи, що спрямовані на відновлення платоспроможності боржника та задоволення вимог кредиторів, визначаються у плані санації і можуть бути наступними:

- 1) Реструктуризація підприємства, під якою слід розуміти здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, а також на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме

⁴⁸¹ Лист Вищого господарського суду № 01-06/1862/2013 від 26.12.2013 року.

фінансовому оздоровленню підприємства, підвищенню ефективності виробництва, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції та повному або частковому задоволенню вимог кредиторів.

2) Відстрочення та / або розстрочення платежів або прощення (списання) частини боргів, про що укладається мирова угода.

3) Виконання зобов'язань боржника власником майна боржника, який впродовж усієї процедури санації має право задовольнити всі вимоги конкурсних кредиторів, внесені до реєстру вимог кредиторів, або надати боржнику кошти, достатні для задоволення всіх вимог конкурсних кредиторів, за винятком неустойки (штрафу, пені). Власник майна боржника зобов'язаний надіслати відповідну заяву керуючому санацією, комітету кредиторів і господарському суду. У разі задоволення судом цієї заяви боржник повинен впродовж *одного місяця* провести розрахунки з усіма конкурсними кредиторами і впродовж *десяти днів* після виконання зобов'язань подати до господарського суду письмовий звіт.

4) Збільшення статутного капіталу боржника, що здійснюється у розмірі, встановленому планом санації. У разі збільшення статутного капіталу боржника учасники мають переважне право на придбання частки, пропорційно до частки, належної учаснику.

5) Продаж частини майна боржника, зазначеного у плані санації. Продаж майна проводиться на аукціоні. Початкова вартість майна боржника, що виставляється на аукціон, визначається відповідно до Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» та інших нормативно-правових актів.

6) Продаж майна боржника як цілісного майнового комплексу, що зумовлює відчуження всіх видів майна, призначеного для здійснення підприємницької діяльності боржника, у тому числі приміщень, споруд, обладнання, інвентарю, сировини, продукції, права вимоги, права на фірмове найменування, знаки для товарів і послуг, інші права. Продаж майна боржника, як цілісного майнового комплексу, проводиться на аукціоні. За рахунок суми, вирученої від продажу майна, боржник задовольняє вимоги кредиторів у повному обсязі. Якщо такої суми недостатньо для погашення кредиторської заборгованості у повному обсязі, керуючий санацією пропонує кредиторам укласти мирову угоду. В іншому випадку господарський суд визнає боржника банкрутом та відкриває ліквідаційну процедуру.

7) Відчуження у процедурі санації майна боржника шляхом заміщення активів. У разі заміщення активів створюється господарське товариство, якому передаються всі активи та майнові права боржника, в тому числі відступаються права вимоги, а також на нього переводяться борги за вимогами поточних кредиторів. Після утворення товариства частки (акції) у статутному (складеному) капіталі новоутвореного господарського товариства відчужуються третім особам шляхом проведення аукціону. В свою чергу, за рахунок суми, вирученої внаслідок заміщення активів та їх продажу, боржник задовольняє вимоги кредиторів.

8) Звільнення працівників боржника, які не можуть бути задіяні в процесі виконання плану санації.

9) Інші способи відновлення платоспроможності боржника.

Отже, вищезазначені заходи спрямовані на відновлення платоспроможності боржника під час проведення процедури санації, яка вводиться господарським судом строком *на шість місяців*. При цьому проведення процедури санації може бути продовжено за клопотанням керівника санації чи комітету кредиторів *на дванадцять місяців*. Слід зазначити, що новелою Закону про банкрутство є встановлення конкретно визначених строків проведення процедури санації, оскільки попередня редакція Закону передбачала проведення санації впродовж дванадцяти місяців з подальшою можливістю їх продовження щоразу на шість місяців. Така ситуація навряд чи сприяла досягненню мети проведення санації боржника, що спричиняло затягування строків проведення процедури банкрутства, запровадження ліквідаційної процедури та можливості задоволення вимог всіх кредиторів.

Санація боржника вводиться за клопотанням комітету кредиторів на підставі ухвали господарського суду, про що здійснюється офіційне оприлюднення повідомлення на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України в мережі Інтернет. Разом із введенням процедури санації господарський суд призначає керуючого санацією, до якого переходить управління боржником. З цього моменту керівник боржника підлягає звільненню з посади, а органи управління припиняють здійснювати управління та розпорядження майном боржника і передають свої повноваження керуючому санацією. Також органи управління боржника впродовж *трьох днів* з дня прийняття рішення про введення санації зобов'язані здійснити передачу керуючому санацією бухгалтерської та іншої документації боржника, його печаток, штампів, матеріальних та інших цінностей. З моменту введення процедури санації боржника керуючий санацією наділяється правом розпоряджатися майном боржника відповідно до плану санації, а також укладати від імені боржника мирову угоду, цивільно-правові, трудові та інші правочини (договори) і подавати заяви про визнання правочинів (договорів), укладених боржником, недійсними.

Одним з нововведень Закону про банкрутство є введення ще одного учасника у справі про банкрутство – *інвестора*, за яким закріплюються конкретні права і обов'язки щодо участі у процедурі санації. Інвестором визнається особа, яка приймає рішення щодо внесення власних, позичених і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування та несе відповідальність за невиконання своїх зобов'язань. Під час проведення санації інвестор наділяється такими правами, як право брати участь в обговоренні плану санації і підписувати його; брати участь у судових засіданнях під час процедури санації; знайомитися з матеріалами справи про банкрутство, бухгалтерськими, статистичними документами

боржника; оскаржувати судові рішення, прийняті під час процедури санації.

Слід зазначити, що з моменту введення санації боржника одним із основних завдань керуючого санацією є подання до господарського суду розробленого плану санації впродовж *трьох місяців*, про затвердження якого господарський суд виносить ухвалу. План санації має бути схвалений комітетом кредиторів і погоджений всіма забезпеченими кредиторами. План санації вважається схваленим комітетом кредиторів, якщо за нього проголосували члени комітету кредиторів більшістю голосів кредиторів. При цьому кредитори мають кількість голосів, пропорційну сумі вимог кредиторів, включених до реєстру вимог кредиторів, та кратну одній тисячі гривень.

Затвердження плану санації здійснюється всіма забезпеченими кредиторами впродовж *семи днів* з дня прийняття рішення про його схвалення. Однак, якщо всі або будь-хто із забезпечених кредиторів заперечує проти погодження плану санації, то кредитори можуть прийняти рішення про виділ забезпечених речей із майна боржника, їх продаж на аукціоні та задоволення вимог такого кредитора за рахунок отриманих від продажу коштів, або про викуп боргу відповідно до відомостей реєстру вимог кредиторів.

Разом з тим, план санації боржника повинен містити умови, що визначені Законом про банкрутство, і відповідати вимогам розроблення плану санації боржника, передбачених *Типовою формою плану санації боржника у справі про банкрутство, затвердженою наказом Міністерства юстиції України № 1223/5 від 19.06.2013 року*. Відповідно до ч. 1 ст. 29 Закону про банкрутство, план санації має містити заходи щодо відновлення платоспроможності боржника і строки їх виконання, а також може містити умови про виконання зобов'язань боржника третіми особами; задоволення вимог кредиторів іншим способом, що не суперечить законодавству; відшкодування коштів, витрачених на проведення зборів акціонерів та (або) засідань органів управління боржника. При цьому план санації обов'язково має передбачати забезпечення погашення заборгованості боржника з виплати заробітної плати та погашення вимог кредиторів із урахуванням черговості, визначеної законом.

Про виконання плану санації керуючий санацією щоквартально звітує перед комітетом кредиторів та судом. Якщо впродовж шести місяців з дня винесення ухвали про санацію до суду не подано плану санації боржника, господарський суд має право прийняти рішення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури.

Завершення процедури санації у строки, визначені законом, або достроково здійснюється за результатами надання письмового звіту комітету кредиторів. Керуючий санацією *за п'ятнадцять днів* до завершення процедури банкрутства повинен повідомити членів комітету кредиторів про час і місце проведення засідання комітету кредиторів і

подати письмовий звіт. До звіту керуючого санацією додаються докази задоволення вимог конкурсних кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів. Комітет кредиторів зобов'язаний розглянути звіт керуючого санацією не пізніше *десяти днів* від дати його надходження. За наслідками розгляду звіту комітет кредиторів приймає рішення про звернення до господарського суду з клопотанням щодо:

- припинення процедури санації у зв'язку з виконанням плану санації і відновленням платоспроможності боржника;
- припинення процедури санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;
- припинення або продовження процедури санації та укладення мирової угоди.

Звіт керуючого санацією, розглянутий комітетом кредиторів, і протокол засідання комітету кредиторів не пізніше *п'яти днів* після дати проведення засідання комітету кредиторів надсилаються до господарського суду. До звіту керуючого санацією додається реєстр вимог кредиторів, а також скарги кредиторів, які голосували проти прийнятого комітетом кредиторів рішення або не брали участі у голосуванні. За результатами розгляду поданих документів господарський суд затверджує звіт керуючого санацією або відмовляє у затвердженні зазначеного звіту, про що виноситься ухвала. Якщо розрахунки з кредиторами не проведено у строки, передбачені планом санації, та за умови відсутності внесення клопотання комітету кредиторів про продовження строків, передбачених планом санації, і відповідних змін до плану санації господарський суд визнає боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру.

Мирова угода

Мирова угода є одним із способів фінансового оздоровлення суб'єкта підприємницької діяльності, що може застосовуватися на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство. Виняток із загального правила має місце у процедурі розпорядження майном боржника, оскільки на цій стадії розгляду справи про банкрутство мирова угода може укладатися лише після виявлення всіх кредиторів і затвердження господарським судом реєстру вимог кредиторів. Мирова угода припиняє дію процедури розпорядження майном боржника, санацію або ліквідацію суб'єкта підприємницької діяльності в залежності від того, на якій стадії розгляду справи про банкрутство було прийнято рішення про укладення угоди.

Мировою угодою у справі про банкрутство є домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та/або розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, що оформлюється шляхом укладення угоди між сторонами.

З моменту порушення провадження у справі про банкрутство ініціювати укладення мирової угоди можуть сторони у справі про банкрутство – *боржник і кредитори*. Рішення про укладення мирової угоди від імені кредиторів приймається комітетом кредиторів більшістю

голосів кредиторів – членів комітету. Від імені кредиторів мирову угоду підписує голова комітету кредиторів.

Від імені боржника рішення про укладення мирової угоди приймається керівником боржника чи арбітражним керуючим (керуючим санацією, ліквідатором). Арбітражний керуючий зобов'язаний попередньо погоджувати мирову угоду з органом, уповноваженим управляти державним майном, стосовно державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків. Цей орган у десятиденний строк зобов'язаний надати свій висновок про погодження або відмову у погодженні мирової угоди.

Мирова угода може укладатися сторонами у справі про банкрутство з дотриманням умов, передбачених законом, а саме:

- 1) мирова угода укладається до вимог кредиторів, забезпечених заставою, вимог другої та наступних черг задоволення вимог кредиторів, визначених Законом про банкрутство;
- 2) мирова угода укладається за умови, що всі кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника, висловили письмову згоду на укладення мирової угоди⁴⁸²;
- 3) за умовами мирової угоди, що передбачають розстрочку чи відстрочку або прощення (списання) боргів чи їх частини, орган стягнення зобов'язаний погодитися із задоволенням частини вимог з податків, зборів (обов'язкових платежів)⁴⁸³.

З метою розрахунків з кредиторами та відновлення платоспроможності боржника сторони у справі про банкрутство при укладенні мирової угоди повинні дотримуватися основних вимог, що закріплені *Законом про банкрутство і Типовою формою мирової угоди у справі про банкрутство та вимогами щодо її розроблення, затверджених наказом Міністерства юстиції України № 1223/5 від 19.06.2013 року*. Відповідно до нормативних положень основними вимогами до оформлення мирової угоди є:

- 1) укладення мирової угоди у письмовій формі;
- 2) надання письмової згоди забезпечених кредиторів на укладення мирової угоди;
- 3) умови мирової угоди розглядаються на засіданні комітету кредиторів;

⁴⁸² З метою недопущення порушення прав забезпечених кредиторів мирова угода має бути схвалена усіма забезпеченими кредиторами. Проте, якщо всі або будь-хто із забезпечених кредиторів заперечує проти схвалення мирової угоди, інші кредитори можуть прийняти рішення про виділ забезпечених речей із майна боржника, їх продаж на аукціоні та задоволення вимог такого кредитора за рахунок отриманих від продажу коштів або про викуп боргу відповідно до відомостей реєстру вимог кредиторів.

⁴⁸³ Податковий борг, який виник у строк, що передував трьом повним календарним рокам до дня подання заяви про порушення справи про банкрутство до господарського суду, визнається безнадійним та списується. Якщо податкові зобов'язання чи податковий борг виникли у строк протягом трьох останніх календарних років перед днем подання заяви про порушення справи про банкрутство, то такі обов'язкові платежі розстрочуються (відстрочуються) або списуються на умовах мирової угоди.

4) мирова угода укладається за рішенням комітету кредиторів, за яке проголосувала більшість кредиторів – членів комітету, і керівника боржника чи арбітражного керуючого.

При цьому мирова угода повинна містити положення про розміри, порядок і строки виконання зобов'язань боржника, а також відстрочку чи розстрочку або прощення (списання) боргів чи їх частини. Зокрема, оформлення мирової угоди здійснюється у вигляді документа, що містить обов'язкові для нього реквізити, а саме: дату і номер документа, номер провадження у справі про банкрутство, повне найменування господарського суду, найменування боржника, а також інші реквізити, які вимагає її зміст. У розділі II мирової угоди наводиться заборгованість згідно з реєстром вимог кредиторів з урахуванням черговості, строків, графіків та обсягів погашення кредиторської заборгованості боржника. Розділ III повинен містити умови та способи виконання боржником зобов'язань, а саме відстрочку/розстрочку або прощення (списання) боргів чи їх частини. Розділ IV «Прикінцеві положення» містить умови порядку внесення змін, доповнень, розірвання чи визнання мирової угоди недійсною. Також до мирової угоди слід долучити документи, що доповнюють, пояснюють та підтверджують інформацію, викладену в ній. Такі документи оформлюються як додатки⁴⁸⁴.

Після досягнення згоди про укладення мирової угоди будь-яка із сторін у справі про банкрутство впродовж *п'яти днів* зобов'язана подати до господарського суду заяву про її затвердження, до якої додаються текст мирової угоди, протокол засідання комітету кредиторів, яким прийнято рішення про укладення мирової угоди, список кредиторів, а також інші документи, передбачені ст. 81 Закону про банкрутство. Затвердження господарським судом мирової угоди є підставою для погашення вимог кредиторів та припинення провадження у справі про банкрутство.

У разі, якщо права і законні інтереси учасників провадження у справі про банкрутство порушуються мировою угодою, ухвала про припинення провадження у справі про банкрутство у зв'язку із затвердженням мирової угоди може бути оскаржена до господарського суду. При цьому лише конкурсні кредитори мають право подати до господарського суду заяву про визнання мирової угоди недійсною. В той же час мирова угода може бути розірвана, якщо боржник не виконав умов щодо не менше як третини вимог кредиторів. Розірвання чи визнання мирової угоди недійсною є підставою для поновлення провадження у справі про банкрутство.

Ліквідаційна процедура

Ліквідація юридичної особи застосовується з метою припинення суб'єктів підприємницької діяльності, яких визнано господарським судом банкрутом, для здійснення заходів щодо задоволення вимог кредиторів.

⁴⁸⁴ ч. ч. 3, 9 – 12 Типової форми мирової угоди у справі про банкрутство та Вимоги щодо її розроблення, затверджених наказом Міністерства юстиції України № 1223/5 від 19.06.2013 року.

Ліквідація суб'єкта господарювання може здійснюватися у загальному і спрощеному порядку провадження у справі про банкрутство. Особливість спрощеного порядку процедури банкрутства полягає у проведенні ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності без застосування процедури розпорядження майном і санації. При цьому в обох випадках сутність ліквідації полягає у здійсненні продажу майна для задоволення грошових вимог всіх кредиторів. Водночас визнання боржника банкрутом не перешкоджає застосуванню до боржника в подальшому процедур санації та мирової угоди, за винятком спрощеної процедури банкрутства, оскільки метою введення останньої є припинення (ліквідація) господарюючого суб'єкта⁴⁸⁵.

Ліквідаційна процедура вводиться строком на дванадцять місяців без можливості його продовження. З урахуванням обставин конкретної справи та з метою забезпечення ефективної роботи ліквідатора банкрута ліквідаційна процедура може бути введена на строк, менший ніж 12 місяців⁴⁸⁶. Слід зазначити, що строки проведення ліквідаційної процедури є конкретно визначеними і не можуть бути продовженими за заявою сторін чи інших учасників у справі про банкрутство. Це усуває проблему довготривалості застосування ліквідаційної процедури, що раніше мало місце на практиці і призводило до додаткових витрат на її здійснення та не сприяло захисту прав кредиторів.

Відкриття ліквідаційної процедури є підставою для зупинення господарської діяльності суб'єкта господарювання, припинення повноважень органів управління банкрута щодо управління і розпорядження майном, звільнення з посади керівника банкрута, а також вчинення інших дій, визначених законом. Про відкриття ліквідаційної процедури і визнання боржника банкрутом здійснюється офіційне оприлюднення повідомлення на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України в мережі Інтернет.

Після оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом поточні вимоги (грошові вимоги, що виникли під час проведення процедур банкрутства), стають конкурсними вимогами. Заяви з такими грошовими вимогами надсилаються кредиторами безпосередньо до господарського суду, який призначає їх до розгляду в судовому засіданні. Відповідно до Закону України «Про судовий збір» зазначені заяви оплачуються судовим збором.

За результатами розгляду грошових вимог кредиторів господарський суд заново затверджує реєстр вимог кредиторів та зобов'язує ліквідатора сформувати представницькі органи кредиторів (збори кредиторів та комітет кредиторів). Строк подання заяв кредиторів, грошові вимоги яких виникли під час проведення процедур банкрутства, обмежується двома

⁴⁸⁵ Пункт 28 в редакції Листа Вищого господарського суду № 01-06/1149/2013 від 07.08.2013 року.

⁴⁸⁶ Лист Вищого господарського суду № 01-06/1862/2013 від 26.12.2013 року.

місяцями з дня офіційного оприлюднення повідомлення. Такі грошові вимоги включаються до четвертої черги, за винятком грошових вимог, черговість задоволення яких визначена Законом та грошових вимог, що становлять штрафні санкції, які підлягають включенню у відповідну чергу. Вимоги кредиторів, які у встановлений строк не звернулися до господарського суду, погашаються у шосту чергу⁴⁸⁷.

Після винесення постанови про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури господарський суд призначає ліквідатора банкрута, який виконує свої повноваження до завершення ліквідаційної процедури. Також за клопотанням ліквідатора, погодженим з комітетом кредиторів, господарський суд призначає членів ліквідаційної комісії. До складу ліквідаційної комісії банкрута включаються представники кредиторів, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, фінансових органів та профспілки, а в разі необхідності – також представники спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю, Антимонопольного комітету України, органу, уповноваженого управляти державним майном, та представник органів місцевого самоврядування.

З моменту введення ліквідаційної процедури до ліквідатора переходять права керівника юридичної особи – банкрута. Впродовж *п'ятнадцяти днів* з дня призначення ліквідатора відповідні посадові особи банкрута зобов'язані передати бухгалтерську та іншу документацію банкрута, печатки і штампи, матеріальні та інші цінності банкрута ліквідатору. Також під час проведення ліквідаційної процедури ліквідатор зобов'язаний використовувати тільки один рахунок боржника у банківській установі, на який можуть зараховуватися кошти, що надходять при проведенні ліквідаційної процедури. Інші рахунки боржника підлягають закриттю.

Ліквідатор не рідше ніж *один раз на місяць* надає комітету кредиторів звіт про свою діяльність, інформацію про фінансове становище і майно боржника на день відкриття ліквідаційної процедури та при проведенні ліквідаційної процедури, використання коштів боржника, а також іншу інформацію на вимогу комітету кредиторів. Також господарський суд може встановити періодичність (не рідше ніж один раз на місяць) подання ліквідатором звіту про свою діяльність суду⁴⁸⁸.

З дня свого призначення ліквідатор здійснює такі повноваження: приймає до свого відання майно боржника, забезпечує його збереження; виконує функції з управління та розпорядження майном банкрута; проводить інвентаризацію та оцінку майна банкрута; аналізує фінансове становище банкрута; виконує повноваження керівника (органів

⁴⁸⁷ Лист Вищого господарського суду № 01-06/1862/2013 від 26.12.2013 року.

⁴⁸⁸ Лист Вищого господарського суду № 01-06/1862/2013 від 26.12.2013 року.

управління) банкрута; очолює ліквідаційну комісію та формує ліквідаційну масу; здійснює інші повноваження, передбачені Законом про банкрутство.

До ліквідаційної маси банкрута ліквідатор включає усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, що належать йому на праві власності або господарського відання на дату відкриття ліквідаційної процедури та виявлені у ході ліквідаційної процедури. Не включаються до складу ліквідаційної маси об'єкти житлового фонду, в тому числі гуртожитки, дитячі дошкільні заклади та об'єкти комунальної інфраструктури, що належать юридичній особі – банкруту, які передаються до комунальної власності відповідних територіальних громад. Також до складу ліквідаційної маси не включається майно банкрута, що є предметом забезпечення і використовується для задоволення вимог кредитора за зобов'язаннями, які воно забезпечує та майно, яке переходить до інших осіб.

В процесі формування ліквідаційної маси ліквідатор здійснює інвентаризацію та оцінку майна, після чого проводить продаж майна банкрута. Продаж майна проводиться через аукціон, за винятком продажу майна, що підлягає продажу на закритих торгах або шляхом продажу безпосередньо юридичній або фізичній особі. Вибір способу відчуження майна здійснюється ліквідатором з метою продажу за найвищою ціною. Зокрема, на аукціоні можуть продаватися основні засоби (нерухомість, незавершене будівництво, транспортні засоби); відокремлений структурний підрозділ банкрута як частина цілісного майнового комплексу; необоротні активи банкрута; дебіторська заборгованість на умовах договору про відступлення права вимоги банкрута.

У новій редакції Закону про банкрутство детально визначено порядок та особливості проведення аукціону. Також передбачено можливість проведення аукціону в електронній формі (електронні торги).

При проведенні аукціону суб'єктами аукціону є його замовник (ліквідатор), організатор та учасники. Організатором аукціону є визначена замовником фізична або юридична особа, що має ліцензію на проведення торгів і з якою замовник аукціону уклав договір на проведення аукціону. Учасниками аукціону можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, юридичні особи України та іноземні юридичні особи, які подали необхідні документи та пройшли процедуру реєстрації виконавцем аукціону.

Організатор аукціону оприлюднює на веб-сайті державного органу з питань банкрутства та Вищого господарського суду України оголошення про проведення аукціону, а також письмово повідомляє про проведення аукціону власника майна, замовника та інших осіб, визначених замовником не пізніше як за *п'ятнадцять робочих днів* до дня початку аукціону. Впродовж *двох місяців* з дня укладення договору про проведення аукціону із замовником організатор аукціону зобов'язаний провести аукціон.

Аукціон проводиться безпосередньо ведучим (ліцитатором), який перед початком аукціону інформує про: умови договору, що укладається на аукціоні; суму, якій повинне бути кратне перевищення наступної пропозиції над попередньою (крок аукціону), що не може перевищувати 10 відсотків початкової вартості; спосіб повідомлення про готовність укласти договір; початкову вартість. Продаж майна на аукціоні оформлюється договором купівлі-продажу, який укладається власником майна чи замовником аукціону з переможцем торгів.

Якщо проведення аукціону проводиться в електронній формі (електронні торги), умови продажу майна визначаються на веб-сайті організатора. Електронні торги тривають не менше *п'ятнадцяти діб*. Допуск учасника до електронних торгів здійснюється шляхом присвоєння йому кодового номеру, під яким цей учасник подає пропозиції щодо ціни. Переможцем електронних торгів стає особа, що запропонувала найвищу ціну впродовж часу проведення електронних торгів. Після оголошення переможця або закінчення аукціону без визначення переможця протокол про проведення аукціону надсилається в електронній формі переможцю та замовнику.

У разі, якщо після продажу майна залишилися непродані активи боржника або в момент закінчення строку ліквідації негайний продаж майна матиме наслідком істотну втрату їх вартості, ліквідатор передає такі активи в управління визначеній господарським судом юридичній особі. Юридична особа зобов'язана вжити заходів щодо продовження погашення заборгованості кредиторів боржника за рахунок отриманих активів. Таке клопотання ліквідатор надає господарському суду не пізніше ніж *за два місяці* до завершення процедури ліквідації, що забезпечує надання гарантій погашення грошових вимог всіх кредиторів. Водночас, у законодавстві про банкрутство не вказано процесуальних наслідків вчинення таких дій, а саме хто в подальшому буде вирішувати питання про ліквідацію юридичної особи — банкрута і затвердить звіт ліквідатора, перевіряючи законність дій осіб, які продавали майно та задовольняли вимоги кредиторів? Очевидно, наведене вище свідчить про необхідність вдосконалення нової редакції Закону про банкрутство⁴⁸⁹.

Після продажу майна банкрута, одержані кошти спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у порядку черговості. Відповідно до ст. 45 Закону про банкрутство, погашення грошових вимог кредиторів здійснюється у шість черг в такій послідовності:

1) у *першу чергу* задовольняються вимоги щодо виплати заборгованості із заробітної плати, грошові компенсації за всі невикористані дні щорічної відпустки та додаткової відпустки

⁴⁸⁹ Камша Н. Захист прав кредиторів у новій редакції Закону про банкрутство / Н. Камша. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://bankruptcy.com.ua/lang/ru/zaxist-prav-kreditoriv-u-novij-redakci%D1%97-zakonu-pro-bankrutstvo/>

працівникам, які мають дітей, інші кошти, належні працівникам у зв'язку з оплачуваною відсутністю на роботі; вимоги кредиторів за договорами страхування; витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство у господарському суді та роботою ліквідаційної комісії;

2) у *другу чергу* задовольняються вимоги із зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації у ліквідаційній процедурі відповідних платежів; зобов'язань із сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування;

3) у *третю чергу* задовольняються вимоги щодо сплати обов'язкових платежів; вимоги центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом;

4) у *четверту чергу* задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою;

5) у *п'яту чергу* задовольняються вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного капіталу підприємства; вимоги щодо виплати додаткової грошової винагороди керуючому санацією або ліквідатору;

б) у *шосту чергу* задовольняються інші вимоги. При цьому вимоги кожної наступної черги задовольняються у міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після повного задоволення вимог попередньої черги.

Після завершення всіх розрахунків з кредиторами ліквідатор подає до господарського суду звіт та ліквідаційний баланс. Після заслуховування звіту ліквідатора та думки членів комітету кредиторів або окремих кредиторів господарський суд виносить ухвалу про затвердження звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу. Якщо за результатами ліквідаційної процедури після задоволення вимог кредиторів не залишилося майна, господарський суд виносить ухвалу про ліквідацію юридичної особи – банкрута. У разі, якщо майна банкрута вистачило для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі, він вважається таким, що не має боргів і може продовжувати свою підприємницьку діяльність.

Слід звернути увагу на те, що у разі застосування ліквідаційної процедури до суб'єкта підприємницької діяльності, крім Закону про банкрутство, необхідно враховувати норми ЦК України і ГК України. Відповідно до ст. 110 ЦК України ліквідація юридичної особи може здійснюватися у *добровільному порядку* за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами (наприклад, у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено), та у *примусовому порядку* за рішення суду. Проведення процедури ліквідації юридичної особи здійснюється відповідно до положень статей 104, 105, 110 – 112 ЦК України, за якими ліквідація застосовується до платоспроможної юридичної особи.

Проте, відповідно до ч. 3 ст. 110 ЦК України, якщо вартість майна юридичної особи є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, юридична особа здійснює всі необхідні дії, встановлені законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом. Щодо припинення суб'єкта підприємницької діяльності за правилами Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника і визнання його банкрутом», проведення ліквідації юридичної особи здійснюється у зв'язку із неплатоспроможністю боржника або загрози настання його неплатоспроможності, що унеможлиблює погашення грошових вимог всіх кредиторів боржника.

Відповідно до ст. 95 Закону про банкрутство, якщо вартості майна боржника – юридичної особи, щодо якого прийнято рішення про ліквідацію, недостатньо для задоволення вимог кредиторів, така юридична особа ліквідується в порядку, передбаченому цим Законом. Наведені положення вказують на те, що в основі розмежування нормативного регулювання ліквідації суб'єктів господарювання, не пов'язаної з банкрутством, та ліквідації суб'єктів господарювання в межах інституту банкрутства лежить критерій достатності вартості майна суб'єкта господарювання, що ліквідується, для задоволення вимог кредиторів⁴⁹⁰.

До правовідносин неплатоспроможності, що впливають з юридичного факту недостатності майна боржника для задоволення вимог кредиторів при ліквідації мають застосовуватися положення Закону про банкрутство та встановлений ним інститут ліквідації боржника. Для порушення справи про банкрутство такого боржника юридичне значення має підтверджений (даними бухгалтерського обліку, інвентаризацією) факт перевищення кредиторської заборгованості над наявними активами боржника, без усяких інших умов⁴⁹¹.

Отож, у разі виявлення недостатності майна боржника для задоволення вимог кредиторів, ліквідатор (ліквідаційна комісія) зобов'язаний звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство такої юридичної особи. При цьому обов'язковою умовою звернення до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство є дотримання боржником порядку ліквідації юридичної особи відповідно до законодавства України.

Але однією із проблем правозастосування на сьогодні є те, що цивільне і господарське законодавство не встановлюють граничних строків здійснення ліквідаційної процедури в процесі добровільної ліквідації, а ліквідаційна процедура в таких випадках може тривати роками. Для

⁴⁹⁰ Повар П. О. Актуальні питання правового регулювання ліквідації суб'єктів господарювання, пов'язані з оновленням законодавства про банкрутство / П. О. Повар // Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – № 2 (10). – С. 128.

⁴⁹¹ Пригуза П. Д. Огляд деяких проблем застосування права банкрутства в Україні – потрібен злам парадигми / П. Д. Пригуза // Вісник господарського судочинства. – 2011. – Випуск №2. – С.131 – 138. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://ks.arbitr.gov.ua/sud5024/8/8/727/>

захисту інтересів кредиторів від такого роду дій ліквідаційної комісії Законом про банкрутство в редакції від 30 червня 1999 р. (ч. 5 ст. 7) було передбачено, що ліквідаційна комісія зобов'язана у *місячний строк* звернутися до господарського суду із заявою про порушення провадження у справі про банкрутство, якщо встановить, що активів боржника недостатньо для задоволення вимог кредиторів – це момент затвердження проміжного ліквідаційного балансу. У новій редакції Закону про банкрутство цей строк для ліквідаційної комісії не встановлено, що в подальшому неминуче призведе до порушення прав кредиторів⁴⁹².

Також слід зазначити, що нова редакція Закону про банкрутство містить розділ стосовно процедури банкрутства, пов'язаної з іноземною процедурою банкрутства, тобто провадження у справі про банкрутство, що здійснюється в іноземній державі згідно з її законодавством⁴⁹³. Відповідно до ч. ч. 2, 3 ст. 119 Закону про банкрутство, процедура банкрутства, пов'язана з іноземним провадженням, що визначена цим Законом, здійснюється *за принципом взаємності*. При цьому взаємність вважається існуючою, якщо буде встановлено, що міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачена можливість такого співробітництва іноземної держави з Україною.

Підсумовуючи все вищенаведене, на сьогодні регулювання відносин, що виникають у разі визнання боржника банкрутом, здійснюється з урахуванням європейських стандартів ведення бізнесу, гарантування фінансової стабільності на ринку товарів і послуг, а також надання гарантій охорони і захисту прав кредиторів боржника. Втім, введення нового законодавства про банкрутство є лише першим кроком до створення ефективного демократичного механізму відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, адже будь-які прогалини нормативного регулювання вимірюються часовими рамками правозастосування.

⁴⁹² Камша Н. Захист прав кредиторів у новій редакції Закону про банкрутство / Н. Камша. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://bankruptcy.com.ua/lang/ru/zaxist-prav-kreditoriv-u-novij-redakci%D1%97-zakonu-pro-bankrutstvo/>

⁴⁹³ Шенк О. Новий Закон про банкрутство: Перший погляд / О. Шенк. – Юридична газета. – 2013. – № 13. – С. 30 – 31.